

Het Nieuwe Instituut

Programmaplan Architectuur Dichterbij

In het kader van de aanbesteding Ontwerptekeningen is dit programmaplan een aangepaste en beknopte versie. In opdracht van het Nieuwe Instituut heeft Pro Mereor onderwerpen uit het originele programmaplan weggelaten.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	3
1. Inleiding	9
2. Strategische heroriëntatie	12
2.1. Vooraf	12
2.2. Beleidskaders van Het Nieuwe Instituut	12
2.3. Cultuur- en erfgoedbeleid Rijk	15
2.4. Kaders Nationale Strategie Digitaal Erfgoed	16
2.5. Impact op de uitwerking van het programma <i>Architectuur Dichterbij</i>	18
3. Programmalijnen Architectuur Dichterbij	25
3.1. Opzet Programma	25
3.2. Programmalijn Houdbaar	27
3.3. Programmalijn Bruikbaar	31
3.4. Programmalijn Zichtbaar	33
4. Organisatie	37
4.1. Opzet programmaorganisatie	37
4.2. Agile werkwijze	39
4.3. Methodische aanpak programma- en projectmanagement	39
Bijlage 1 Matrix Architectuur Dichterbij	42
Bijlage 2 Uitvoeringsplannen Houdbaar	43
Bijlage 3: Outline onderzoeksproject Virtual CIAM Museum	43
Bijlage 4: Overzicht geraadpleegde deskundigen	49

Colofon

15 januari

Het Nieuwe Instituut

Stuurgroep Architectuur Dichterbij: Guus Beumer, Behrang Mousavi, Francien van Westrenen, Martijn van Heumen, Eva Schievelde

Opdrachtgever namens stuurgroep: Behrang Mousavi

Begeleiding programmaplan: Adviesbureau BMC

Met dank aan: Alle medewerkers van Het Nieuwe Instituut en alle externe deskundigen die hebben meegewerkt aan dit programmaplan

Managementsamenvatting

Rijkscollectie architectuur en stedenbouw

Het Nieuwe Instituut beheert een zeer omvangrijke en belangwekkende collectie architectuur en stedenbouw. De collectie omvat zo'n 800 archieven met daarin ca. 1,4 miljoen tekeningen en 300.000 foto's, dia's en glasnegatieven van Nederlandse architecten en stedenbouwers, waaronder Gerrit Rietveld, Theo van Doesburg, Jaap Bakema en MVRDV-architecten. De collectie groeit nog steeds, in toenemende mate ook met born-digital objecten.

Het Nieuwe Instituut wil een zo groot mogelijk deel van het bij haar in beheer gegeven erfgoed toegankelijk maken voor professionals, leerlingen, studenten en een breed publiek. In het bijzonder voor de collectie architectuurtekeningen, de fotocollectie en de collectie Theo van Doesburg geldt dat veel werk verzet moet worden om deze toegankelijk te maken. Met eerdere analyses is vastgesteld dat de collectie in slechte conditie verkeert en daardoor niet goed raadpleegbaar is. Om de collectie toegankelijk te maken zal op grote schaal moeten worden geconserveerd en gerestaureerd. Ook zal de collectie gedigitaliseerd en online toegankelijk gemaakt moeten worden. Daartoe heeft Het Nieuwe Instituut in 2017/2018 een *Masterplan Architectuur Dichterbij* opgesteld, dat in juni 2018 als subsidieverzoek bij het ministerie van OCW is ingediend.

Subsidieverlening en voorwaarden OCW

Op basis van het ingediende masterplan heeft de minister een subsidie van € 11 miljoen toegekend. Aan de subsidieverlening is de voorwaarde verbonden dat Het Nieuwe Instituut uiterlijk 15 januari 2019 een integrale uitwerking van het masterplan aan de minister voorlegt. De uitwerking moet geplaatst worden in de kaders van het nieuwe cultuur- en erfgoedbeleid van OCW. Ook zal de uitwerking van het masterplan beredeneerde voorstellen moeten bevatten ten aanzien van de vraag in welke mate er moet worden geconserveerd en gerestaureerd, in relatie tot het digitaliseren van de collecties.

Verder heeft de minister om nadere uitwerking en onderbouwing gevraagd ten aanzien van:

- De doelstellingen en de feitelijke output van Architectuur Dichterbij;
- De uit te voeren projecten, die SMART geformuleerd dienen te worden;
- De opzet van de projectorganisatie en een methodische aanpak voor projectmatig werken;
- De begroting, inclusief een inschatting van structurele exploitatie-effecten;
- De risico's en bijbehorende beheermaatregelen.

Strategische heroriëntatie erfgoedtaak

Het onderhavige *Programmaplan Architectuur Dichterbij* is de uitwerking van het eerdere masterplan. Met deze uitwerking wordt expliciet ingespeeld op het nieuwe cultuur- en erfgoedbeleid van OCW (*Cultuur in een open samenleving* en *Erfgoed Telt*), maar ook op actuele ontwikkelingen en inzichten vanuit het landelijke Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE) en vanzelfsprekend de beleidskaders van Het Nieuwe Instituut zelf. Daarmee beoogt het *Programmaplan Architectuur Dichterbij* meer te zijn dan een financieel-technische en organisatorische uitwerking van het Masterplan. Voorliggend programmaplan biedt een strategische heroriëntatie op de erfgoedtaak van Het Nieuwe Instituut. Deze heroriëntatie is als richtinggevend kader gehanteerd voor het *Programmaplan Architectuur Dichterbij*.

Meer dan in het Masterplan het geval was, speelt het *Programmaplan Architectuur Dichterbij* in op het maatschappelijk belang van architectuur en stedenbouw. Daarmee wordt expliciet aansluiting gezocht bij de missie van Het Nieuwe Instituut, die er op gericht is om aan de hand van actuele ontwikkelingen de publieke waardering voor de cultuur-maatschappelijke betekenis van architectuur, vormgeving en digitale cultuur te verhogen. De focus die nu in het programmaplan is aangebracht op het maatschappelijk belang sluit ook naadloos aan op het nieuwe cultuur- en erfgoedbeleid van OCW.

De aandacht voor het maatschappelijk belang komt in het *Programmaplan Architectuur Dichterbij* concreet tot uitdrukking in projecten die betrekking hebben op het vergroten van de (online) toegankelijkheid van de collectie. Bij de uitwerking van deze projecten is expliciet gekeken naar de verschillende doelgroepen voor wie de collectie van belang kan zijn. Het *Programma Architectuur Dichterbij* omvat nu niet alleen projecten waarmee bestaande doelgroepen beter kunnen worden bediend (wetenschappers, ontwerpers, erfgoedprofessionals, studenten, leerlingen) maar ook projecten waarmee beoogd wordt het publieksbereik te verbreden ('liefhebbers van architectuur en ontwerpcultuur'). Daarbij is gebruik gemaakt van de gebruiksprofielen zoals het NDE die recent gepresenteerd heeft.

Vanuit het beter willen bedienen van publieksgroepen is natuurlijk de fysieke raadpleegbaarheid van de collectie van belang, maar evenzeer belangrijk is de digitalisering van de collectie en de online toegankelijkheid van de collectie. Ten opzichte van het masterplan heeft digitalisering en online toegankelijkheid in dit *Programma Architectuur Dichterbij* meer gewicht (en meer budget) gekregen. Ook de opzet van het *Programmaplan Architectuur Dichterbij* getuigt van het belang dat toegekend wordt aan digitalisering en online toegankelijkheid; het programma is opgezet langs de lijnen die het NDE hanteert met de domeinen Houdbaar – Bruikbaar – Zichtbaar. Linked (Open) Data (LOD) wordt een sleutelproject in het *Programma Architectuur Dichterbij*. Omdat het NDE het belang inziet van de omvang en de voorbeeldstellende werking die het *Programma Architectuur Dichterbij* kan hebben, is het LOD-project aangewezen als pilotproject van het NDE in de verdere ontwikkeling van Digitaal Erfgoed Referentie Architectuur (DERA).

De aandacht voor het maatschappelijk belang komt in het *Programma Architectuur Dichterbij* verder tot uitdrukking door de collectie te plaatsen in de context van maatschappelijke vraagstukken, zoals inclusie, diversiteit en gender, en in de context van de grote ('radicale') veranderingen die zich in onze samenleving voordoen, zoals de transitie in de volkshuisvesting, krimp en klimaatverandering. Het kunnen duiden van de collectie op meer dan alleen materiaal-technische gronden behoort niet alleen tot de kerntaken van ons instituut, maar is ook van belang om onderbouwde keuzen te kunnen maken met betrekking tot de vraag wat wel en wat niet c.q. in welke mate moet worden geconserveerd, gerestaureerd en gedigitaliseerd. Het budget van € 11 miljoen is namelijk ontoereikend om de gehele collectie te conserveren, te restaureren (voor zover van toepassing) en te digitaliseren.

Om greep te krijgen op de omvangrijke collectie is een matrix ontwikkeld. Aan de hand van deze matrix kan de collectie in kaart worden gebracht, hetgeen een onmisbare basis biedt voor het contextualiseren en duiden van de collectie. Daarmee biedt de matrix ook een goed vertrekpunt voor onderbouwing van te maken keuzes in het conserveren, restaureren, digitaliseren en ontsluiten van de collectie. Ook biedt de matrix een goede opmaat voor het actualiseren van het collectie- en verzamelbeleid van het instituut. De matrix is geen statisch gegeven, maar zal werkende weg steeds worden aangescherpt en bijgesteld. Het toepassen, aanscherpen en bijstellen van de matrix zal worden gedaan door de conservatoren van de afdeling Erfgoed en inhoudelijke experts van andere afdelingen, waaronder Research & Development en het JBSC (Jaap Bakema Study Center). Een eerste opzet van de matrix is opgenomen als bijlage 1 en is ook online beschikbaar: <https://architectuur-archief-hni.netlify.com/>.

Vanuit de beoordelingscriteria van de matrix kan de betekenis van een archief in de hedendaagse context en voor de toekomst worden gezien en kunnen relaties worden gelegd met de onderzoeksprogramma's van Het Nieuwe Instituut, het vigerende verzamelbeleid en met nieuwe zienswijzen op de collectie. In het *Programmaplan Architectuur Dichterbij* is ook voorzien in financiële ruimte voor een aantal nader uit te werken onderzoeksmatige projecten. Het programmaplan biedt daartoe al eerste globale projectvoorstellen, zoals het mogelijke onderzoeksproject 'Virtual CIAM Museum' en het mogelijke onderzoeksproject 'Betekenis digitale cultuur voor de archiefpraktijk'.

Met de strategische herorientatie op de erfgoedtaak van Het Nieuwe Instituut voorziet het voorliggende *Programmaplan Architectuur Dichterbij* in een integrale aanpak, waarbij alle afdelingen van Het Nieuwe Instituut zijn aangehaakt.

De doelstellingen en de feitelijke output van Architectuur Dichterbij

Het *Programma Architectuur Dichterbij* kent drie programmalijnen: Houdbaar, Bruikbaar en Zichtbaar. Daarmee wordt aangesloten op de domeinen van het NDE hanteert. Per programmalijn zijn projecten gedefinieerd, die invulling geven aan overkoepelende doelstellingen. De overkoepelende doelstellingen van het *Programma Architectuur Dichterbij* zijn:

- De fysieke raadpleegbaarheid van de collectie is vergroot.
- Het Nederlandse erfgoed op het gebied van architectuur en stedenbouw is behouden voor en beschikbaar gesteld aan zowel de huidige als de toekomstige generaties en hiertoe is (een deel van) de collectie gedigitaliseerd.
- De toegankelijkheid tot de gedigitaliseerde collectie is vergroot, nieuwe doelgroepen worden bereikt en waarbij alle gebruikers optimaal worden bediend.

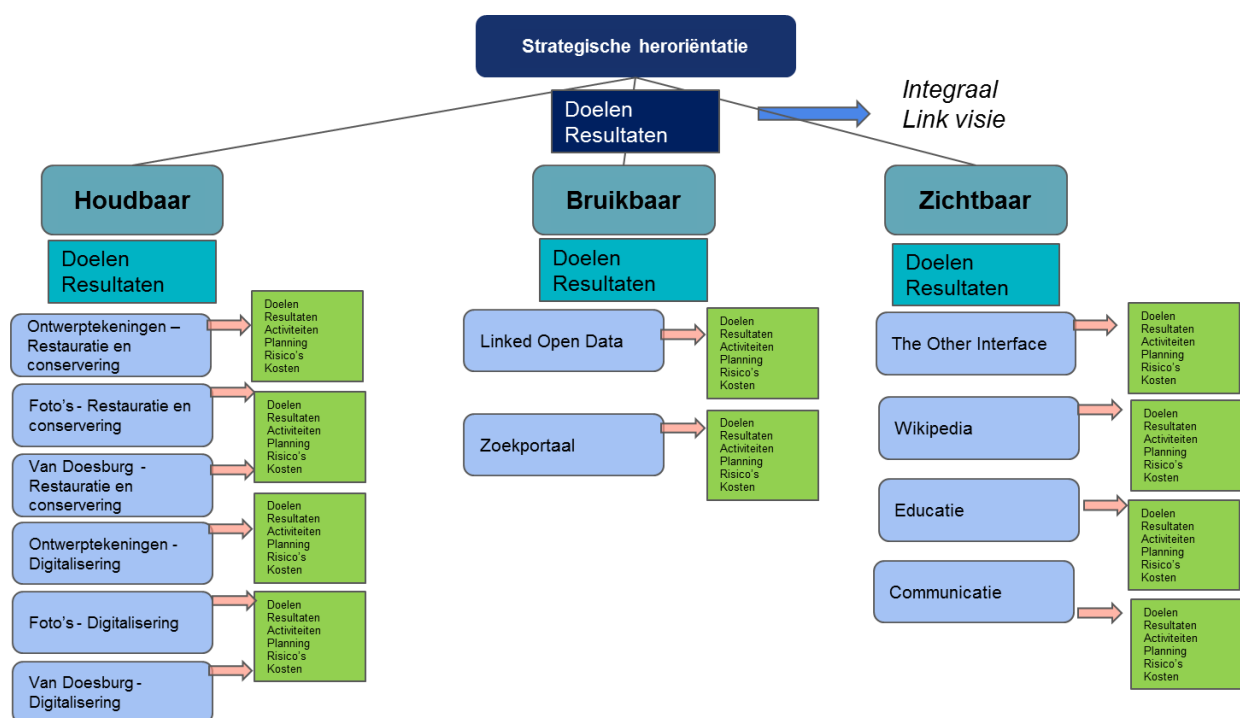
Op basis van de strategische heroriëntatie op de erfgoedtaak van Het Nieuwe Instituut, zijn de projecten die reeds in het masterplan waren benoemd, geactualiseerd en in SMART-

uitvoeringsplannen uitgewerkt. De reikwijdte van deze uitvoeringsplannen beslaat de gehele doorlooptijd van het *Programma Architectuur Dichterbij*, namelijk zes jaar. De uitvoeringsplannen zijn opgezet op basis van een format dat de volgende onderdelen kent:

- Doelstellingen.
- Resultaten.
- Activiteiten.
- Planning.
- Risico's.
- Kosten.

Het *Programma Architectuur Dichterbij* is van onderop (Zero Based) opgebouwd. In de uitwerking zijn ook dwarsverbanden en afhankelijkheidsrelaties in beeld gebracht tussen doelstellingen, resultaten, activiteiten, planning en kosten. De kosten zijn geraamd op basis van Activity Based Costing.

Onderstaande afbeelding geeft de structuur van het programma aan. Hierbij is per programmalijn aangeven welke projecten daarbinnen worden uitgevoerd.



Figuur 1: Schematische weergave van de structuur van het Programma Architectuur Dichterbij

De doelen en resultaten met betrekking tot de hierboven genoemde programmalijnen worden weergegeven in onderstaande figuur.



Figuur 2: Schematische weergave tussen doelen en resultaten binnen het Programma Architectuur Dichterbij

Veel activiteiten binnen het programma hebben een projectmatig en incidenteel karakter. Op onderdelen is evenwel ook sprake van activiteiten waarvoor structurele kosten worden gemaakt en die derhalve ook na afronding het programma zullen doorwerken. Deze structurele kosten hebben betrekking op:

- Kapitaallasten (afschrijving en rente) vanuit gedane investeringen gedurende het *Programma Architectuur Dichterbij*;
- Vervangingsinvesteringen of herinvesteringen ten aanzien van gedane investeringen gedurende het *Programma Architectuur Dichterbij*;
- Structurele beheerslasten c.q. personele lasten, voortvloeiend uit het *Programma Architectuur Dichterbij*.

Op dit moment is nog niet vast te stellen wat de exacte omvang van deze structurele kosten zullen zijn, wel kan nu reeds geconstateerd worden dat deze kosten grotendeels betrekking hebben op de programmalijnen Bruikbaar en Zichtbaar. De afspraak met het Ministerie van OCW is om halverwege de doorlooptijd van 6 jaar in een interne audit hier uitgebreider naar te kijken en een onderbouwde indicatie te maken van wat de omvang van deze lasten is. In overleg met het Ministerie van OCW kan dan gekeken worden naar de consequenties ten aanzien van reguliere exploitatie en de bekostiging daarvan.

Organisatie en Werkwijze

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het Programma Architectuur Dichterbij ligt in handen van een stuurgroep, onder voorzitterschap van de directeur-bestuurder van Het Nieuwe Instituut. In de stuurgroep hebben ook zitting de hoofden van betrokken afdelingen, waaronder het hoofd van de afdeling Erfgoed en de manager finance & businesscontrol. Het hoofd van de afdeling Erfgoed fungeert ook als gedelegeerd opdrachtgever namens de stuurgroep voor een aan te stellen programmamanager Architectuur Dichterbij. De programmanager draagt zorg voor de dagelijkse aansturing van het programma in de drie programmalijnen. Elk project krijgt een projectleider (een medewerker van Het Nieuwe Instituut) die leiding geeft aan de betreffende projectgroep.

Gelet op de omvang en complexiteit van het *Programma Architectuur Dichterbij* is het van belang doorlopend te kunnen anticiperen op nieuwe inzichten en omstandigheden. Daarvoor is gekozen voor een werkwijze op basis van de Agile-filosofie. Ook is voorzien in een aanpak waarbij steeds ‘batches’ van ca. 50.000 objecten worden aangepakt. Het werken met batches maakt het mogelijk om waar nodig te kunnen bijsturen. Op basis van voortschrijdende inhoudelijke inzichten en het steeds beter kunnen duiden van de collectie kunnen deze onderzoeksmatige projecten worden uitgewerkt in concrete uitvoeringsplannen. Overigens wordt er van uitgegaan dat juist deze projecten zich goed lenen voor cofinanciering uit reguliere afdelingsbudgetten van Het Nieuwe Instituut en/of externe fondsen.

1. Inleiding

De kernfuncties en de collectie van Het Nieuwe Instituut

Het Nieuwe Instituut is een Rijksinstelling die vier met elkaar samenhangende kernfuncties vervult:

- Erfgoed (Rijkscollectie voor Architectuur en Stedenbouw)
- Museum voor Architectuur, Design en Digitale Cultuur;
- Agentschap;
- Research (& Development).

Het Nieuwe Instituut ziet het als haar opdracht om de transitievraagstukken van vandaag op basis van architectuur, design, digitale cultuur en de huidige crossovers zichtbaar te maken en van een kritische context te voorzien.

Binnen de kernfunctie Erfgoed beheert Het Nieuwe Instituut een grote collectie tekeningen, foto's, affiches en maquettes uit de archieven en verzamelingen van Nederlandse architecten en stedenbouwers. Daarnaast is er een internationaal georiënteerde bibliotheek met boeken en tijdschriften over architectuur, stedenbouw, ruimtelijke ordening, interieur, kunst, design en digitale cultuur. De collecties tekeningen en foto's vormen veruit het grootste onderdeel van de collectie. Deze collectie is niet alleen omvangrijk (1,4 miljoen architectuurtekeningen als primaire bron en ca. 300.000 foto's als secundaire bron ...), maar bevat ook bijzondere en belangwekkende pareltjes, waaronder de collectie Theo van Doesburg.

Het Nieuwe Instituut wil een zo groot mogelijk deel van het bij haar in beheer gegeven erfgoed toegankelijk maken voor zowel professionals, leerlingen, studenten en een breed publiek. In het bijzonder voor de collectie architectuurtekeningen, de fotocollectie en de collectie Theo van Doesburg geldt dat veel werk verzet moet worden om deze toegankelijk te maken. Met eerdere analyses is vastgesteld dat de collectie in slechte conditie verkeert en daardoor niet goed raadpleegbaar is. Om de collecties toegankelijk te maken zal op grote schaal moeten worden geconserveerd en gerestaureerd. Vervolgens zal de collectie digitaal toegankelijk moeten worden gemaakt. De vraag tot welk niveau er geconserveerd, gerestaureerd en gedigitaliseerd moet worden hangt niet alleen af van materiaal technische overwegingen, maar zal ook op basis van inhoudelijke gronden, maatschappelijke relevantie en onderzoeksmatige overwegingen moeten worden beantwoord. Ook de behoefte van eindgebruikers speelt bij dit keuzeproces een belangrijke rol.

Voorwaarden aan de planontwikkeling van *Architectuur Dichterbij*

Om de collectie tekeningen, de fotocollectie en de collectie Theo van Doesburg daadwerkelijk beschikbaar te maken voor verschillende gebruikersgroepen hebben wij in de eerste helft van 2018 een *Masterplan Architectuur Dichterbij* opgesteld. Deze is op 29 juni jl. aan de minister aangeboden en bij het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) ingediend. Het Masterplan is voorzien van een subsidieverzoek van € 11 miljoen. Dit bedrag is nodig om *Architectuur Dichterbij* in de komende jaren (2019-2024) te kunnen uitvoeren. Het bedrag is aangevraagd als aanvullende bijdrage in het kader van de erfgoedtaak die Het Nieuwe Instituut vervult op grond van de *Regeling beheer Rijkscollectie en subsidiëring museale instellingen*.

Het gevraagde bedrag van € 11 miljoen is inmiddels door de minister van OCW beschikt in twee tranches van € 5,5 miljoen. Aan de subsidieverlening is de voorwaarde verbonden dat Het Nieuwe Instituut uiterlijk 15 januari 2019 een integrale uitwerking van het Masterplan Architectuur Dichterbij aan de minister voorlegt. De minister heeft aangegeven dat de uitwerking moet worden geplaatst in de kaders en de doelstellingen van het nieuwe cultuurbeleid, zoals vastgelegd in de

visiebrief *Cultuur in een open samenleving* en de beleidsbrief *Erfgoed Telt*. Verder zal de uitwerking moeten bestaan uit een nadere toelichting en onderbouwing van de doelstellingen en de output van *Architectuur Dichterbij*, een SMART-geformuleerde uitwerking van uit te voeren projecten, het toepassen van een deugdelijke methodiek voor projectmatig werken, een onderbouwde inschatting van structurele exploitatie-effecten en een nadere uitwerking van de projectorganisatie, de begroting en de risicoparagraaf. Ook zal de uitwerking van het Masterplan moeten ingaan op de vraag in welke mate er moet worden geconserveerd en gerestaureerd, in relatie tot het digitaliseren van de collecties. Daarmee geeft de minister aan behoefte te hebben aan een nadere reflectie op en onderbouwing van de keuzes in de verhouding tussen fysieke raadpleegbaarheid en digitale toegankelijkheid.

De voorwaarden die de minister aan de uitwerking van het *Masterplan Architectuur Dichterbij* stelt zijn verwoord in de subsidiebeschikking van 15 oktober 2018 (kenmerk 1397933). Daarin wordt ook verwezen naar de aanwijzingen die vanuit de OCW-directie Media & Creatieve industrie zijn gegeven voorafgaand en volgend op het Masterplan (e-mails van 26 juni en 13 juli 2018) en de aanvankelijke brief van 29 mei 2018 (kenmerk 1339921) waarin de minister de uitgangspunt benoemd waaraan *Architectuur Dichterbij* moet voldoen.

Al met al kan worden vastgesteld dat de gevraagde uitwerking van het *Masterplan Architectuur Dichterbij* niet alleen betrekking heeft op het verkrijgen van meer scherpte in financieel-technische en organisatorische zin, maar ook op inhoudelijke overwegingen en nadere keuzes, op basis van actuele inzichten en beleidskaders. Tegen deze achtergrond is met de ambtelijke staf van de OCW-directie Media & Creatieve Industrie besproken de uitwerking van het Masterplan ook te voorzien van een strategische heroriëntatie op de erfgoedtaak die Het Nieuwe Instituut vervult (Rijkscollectie) en de impact hiervan op *Architectuur Dichterbij*.

Niet een 'project', maar een 'programma' *Architectuur Dichterbij*

Het onderhavige document is de uitwerking van het *Masterplan Architectuur Dichterbij*. Waar in het Masterplan nog sprake was van een **project** *Architectuur Dichterbij* hanteren wij in deze uitwerking het begrip **programma** *Architectuur Dichterbij*. Het betreft immers een complexe, meerjarige operatie waarin tal van projecten zullen worden uitgevoerd. Het *Programma Architectuur Dichterbij* is opgezet langs drie met elkaar samenhangende programmalijnen: Houdbaar – Bruikbaar – Zichtbaar. Daarmee wordt aansluiting gezocht op de gelijknamige domeinen die in het NDE worden gehanteerd, als onderdeel van de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed (NSDE).

De uitwerking van het Masterplan in dit *Programmaplan Architectuur Dichterbij* is gebaseerd op nadere analyses en inzichten, waarvoor niet alleen een beroep is gedaan op de kennis van eigen medewerkers, maar ook expertise van buitenaf is ingeschakeld. Voor wat betreft het laatste is afstemming gezocht met de programmamanagers Houdbaar, Bruikbaar en Zichtbaar van het nationale NDE en met de OCW-directie en staf Media & Creatieve industrie. Ook zijn inzichten verzameld bij experts bij potentiële leveranciers van diensten in het kader van conserveren, restaureren en digitaliseren, één en ander onder begeleiding van een bureau dat gespecialiseerd is in uitbestedings- en aanbestedingstrajecten. Verder is afstemming gezocht met andere, voor ons relevante collectiebeherende instellingen, waaronder de Rijksdienst Cultureel Erfgoed. In de uitwerking van Masterplan naar Programmaplan hebben we ons laten begeleiden door adviesbureau BMC.

Leeswijzer

In dit *Programmaplan Architectuur Dichterbij* wordt eerst ingegaan op de strategische heroriëntatie op de erfgoedtaak die Het Nieuwe Instituut vervult en de impact die dat heeft op het *Programma Architectuur Dichterbij* (hoofdstuk 2). In hoofdstuk 3 benoemen we de doelen en resultaten die met het *Programma Architectuur Dichterbij* worden nagestreefd en welke projecten in de verschillende programmalijnen zullen worden uitgevoerd. In hoofdstuk 4 werken wij het *Programma Architectuur Dichterbij* uit op organisatie en werkwijze, met een toelichting op de projectorganisatie, op projectmatig werken in een flexibele, agile opzet en op de sturingsmechanismen die we willen hanteren om het programma in control te houden. Hoofdstuk 5 tenslotte bevat een overzicht van de belangrijkste risico's die aan de uitvoering van het *Programma Architectuur Dichterbij* onderkend moeten worden en welke beheermaatregelen wij hiervoor opnemen.

2. Strategische heroriëntatie

2.1. Vooraf

Architectuur Dichterbij is niet in alleen van belang voor beheer, behoud en ontsluiting van de aan ons toevertrouwde Rijkscollectie, maar zal ook mede richting geven aan de verdere ontwikkeling en positionering van de afdeling Erfgoed van Het Nieuwe Instituut. Het onderhavige *Programmaplan Architectuur Dichterbij* beoogt meer te zijn dan een technische uitwerking van de uitgangspunten en de projecten zoals die in het eerdere masterplan zijn benoemd. Gelet op het strategische belang van het *Programma Architectuur Dichterbij* voor Het Nieuwe Instituut en de eisen die OCW aan de uitwerking hiervan heeft gesteld, hebben wij de vertaling van masterplan naar programmaplan bewust geplaatst in het kader van actuele relevante beleidsontwikkelingen die op onze erfgoedtaak van toepassing zijn en daarmee ook richtinggevend zijn voor het *Programma Architectuur Dichterbij*.

De belangrijkste actuele relevante beleidsontwikkelingen betreffen:

- Onze eigen actuele beleidskaders;
- Het nieuwe cultuur- en erfgoedbeleid van OCW: visiebrief *Cultuur in een open samenleving* en de *beleidsbrief Erfgoed Telt*;
- De kaders van de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed c.q. het NDE.

In dit hoofdstuk zetten wij deze beleidsontwikkelingen op een rij - voor zover relevant voor onze erfgoedtaak - en gaan we in op de vraag wat de impact daarvan is of zou moeten zijn op de uitwerking van *Architectuur Dichterbij*.

2.2. Beleidskaders van Het Nieuwe Instituut

Profiel

Het Nieuwe Instituut beoogt, aan de hand van actuele ontwikkelingen, met zijn activiteiten zowel de publieke waardering voor de culturele en maatschappelijke betekenis van architectuur, vormgeving en digitale cultuur te verhogen, als ook de wisselwerking tussen deze disciplines te versterken.

Het Nieuwe Instituut wil, in een periode die wordt gekenmerkt door radicale veranderingen, het actuele gesprek over architectuur, design en digitale cultuur door middel van onderzoek en presentaties stimuleren, ondersteunen en faciliteren in de breedste zin van het woord.

Het Nieuwe Instituut is een ondersteunende instelling met sectorale taken. Het opereert in het werkgebied van de creatieve industrie en doet dat als beheerder van de Rijkscollectie voor de Nederlandse Architectuur en Stedenbouw, museum voor Architectuur, Design en Digitale Cultuur, Agentschap voor Architectuur, Design en Digitale Cultuur. Research & Development vormt de verbinding tussen deze rollen.

Beleidsplan 2017-2020; richtinggevende uitgangspunten

De organisatie bestaat uit de afdelingen Erfgoed, Presentatie & Programma, Beleid & Actualiteit en Research & Development. Deze krijgen ondersteuning van de afdelingen Bedrijfsdiensten, Marketing & Communicatie. Waar mogelijk is het instituut projectmatig georganiseerd.

Twee onderzoekslijnen onderbouwen de publieke rol van het instituut. Zij helpen het instituut een heldere focus te ontwikkelen op de drie ontwerpdisciplines en hun cross-overs, en vormen de grondslag voor programmatische keuzes:

- De eerste onderzoekslijn, *De Dingen & De Materialen*, richt zich op de veranderende verhouding tot de wereld der dingen (denk aan het Internet of Things) en de veranderende materialiteit van onze fysieke wereld. Architectuur, design en digitale cultuur kunnen als afzonderlijke disciplines én in hun onderlinge samenhang aan de orde worden gesteld. De achterliggende ambitie is de veranderende rol van ontwerpers en gebruikers zichtbaar te maken voor zowel een vak- als een breed publiek.
- De tweede onderzoekslijn, *Landschap & Interieur*, benadert het interieur als het snijpunt van architectuur, design en digitale cultuur en verkent de ingrijpende transformaties die onder meer door digitalisering ontstaan. Ook de veranderende programmatische visie op de stad van de nabije toekomst is van groot belang. Leegstand, herbestemming en een nieuw perspectief op domeinen als gezondheidszorg en educatie maken juist de interieuropgave van groot maatschappelijk belang.

Positionering Rijkscollectie voor de Nederlandse Architectuur en Stedenbouw

De Rijkscollectie voor de Nederlandse Architectuur en Stedenbouw is het op één na grootste archief van Nederland. Als weerslag van 150 jaar vooruitgangdenken vormt de Rijkscollectie het hart van het inhoudelijke programma van Het Nieuwe Instituut. In tentoonstellingen, onderzoek, talentontwikkeling en educatie fungeert collectiemateriaal steeds als vertrekpunt of als referentie. Op 1 juli 2016 is de Erfgoedwet van kracht geworden. Voor Het Nieuwe Instituut is circa € 3.000.000 van het bestaande budget buiten de vierjaren systematiek van de Basis Infra Structuur (BIS) geplaatst en onderdeel geworden van een op continuïteit gerichte erfgoedtaak.

De publieke positionering van het Nieuwe Instituut als beheerder van de Rijkscollectie geeft meer herkenbaarheid aan de acquirerende taak, de conserverende rol, het vraagstuk van digitalisering, het snelgroeiende belang van digital-born materiaal en de onderzoeksambitie van Het Nieuwe Instituut. Naast de verantwoordelijkheid voor onder meer behoud, beheer en digitalisering wil het instituut zich in netwerkverband verhouden tot het sectorbreed geconstateerde vraagstuk van de bedreigde archieven voor design en e-cultuur.

De Rijkscollectie staat in het midden van het instituut en is het hart van de activiteiten. Door middel van het archief kunnen verleden, heden en een mogelijke toekomst met elkaar worden verbonden. De verbinding tussen het archief en het publieke programma krijgt gestalte op basis van onderzoek. De afdeling R&D en het Jaap Bakema Study Centre (in samenwerking met TU Delft) hebben hierin een centrale plaats.

Collectieplan 2016

De Rijkscollectie die door Het Nieuwe Instituut wordt beheerd bestaat uit circa 18 kilometer archief, waarin:

- 1.510 affiches;
- 1.470 maquettes (waarvan 800 in Open Maquette Depot);
- circa 70.000 boeken en tijdschriften in bibliotheek;
- circa 1,4 miljoen tekeningen;
- circa 300.000 foto's;
- circa 11.000 glas positief, negatieven en dia's;
- circa 30.000 correspondenties.

Waar het archief voorheen bijna uitsluitend bestond uit tekeningen, maquettes en papieren documentatie in fysieke zin, krijgt Het Nieuwe Instituut in toenemende mate te maken met digitale erfgoedstukken. Deze digitale objecten vergen een specifieke aanpak van acquisitie, inventarisatie, beheer, beschikbaarstelling en ontsluiting.

Met het Collectieplan wordt gestreefd naar actualisering en explicitering van het acquisitiebeleid: wat heeft Het Nieuwe Instituut in huis aan archieven, wat zijn de acquisitie- en selectiecriteria en voor wie wordt er verzameld? Uitgangspunt in het acquisitiebeleid is dat gekeken wordt naar de maatschappelijke relevantie en de context waarin een ontwerp tot stand is gekomen. Alleen van een kleine top worden nog complete oeuvres verzameld. Een integraal erfgoedbeleid betekent dat de aandacht verschuift van het acquireren van complete architectenarchieven naar een representatieve selectie die beter aansluit bij het onderzoeksprogramma van Het Nieuwe Instituut, het tentoonstellingsbeleid, actualiteiten en maatschappelijke ontwikkelingen. Binnen bestaande archieven vindt een vorm van selectie en waardering plaats in kader van conservering en met name digitalisering; hierin wordt dan voorrang gegeven aan het meest waardevolle en informatieve materiaal. Afstoting, middels ontzamen, is theoretisch mogelijk, maar vergt per archief eigen onderzoek en maatwerk.

In het Collectieplan is de noodzaak aangegeven om meer actief en preventief te conserveren om autonoom verval tijdig tegen te gaan. Uitstellen van conservering kan op termijn agressievere methoden vereisen om het materiaal te behouden. Veel materiaal zou moeten worden omgepakt, omdat er te veel materiaal in een map zit of verschillende typen materiaal (calques, blauwdrukken, tekeningen, foto's) nog niet zijn gescheiden. Hierover is ook in 2011 een UPAA-onderzoek¹ uitgevoerd, waaruit gebleken is dat de toegankelijkheid van de collectie vanwege de slechte conditie van de documenten extra – en soms acuut – aandacht behoeft. Verder wordt in het Collectieplan onderbouwd dat verbeteringen van de bewaaromstandigheden in de depots noodzakelijk zijn.

In het Collectieplan is digitalisering benoemd als één van de speerpunten van het erfgoedbeleid voor de komende jaren (*digitaliseren is het nieuwe conserveren*). Door een goede ontsluiting van digitale bestanden zijn nieuwe perspectieven op het erfgoed mogelijk. Materiaal kan opnieuw ontdekt worden en aan betekenis winnen en verrijkt worden door het te relateren aan andere bronnen.

Preservation policy (2018)

De preservation policy van Het Nieuwe Instituut is een recent beleidsplan waarin wordt aangegeven hoe Het Nieuwe Instituut de digitale informatie die het beheert authentiek, veilig en bruikbaar houdt. De policy bevat tevens voorwaarden voor producenten van digitale informatie die helpen om digitale informatie efficiënter en effectiever door de tijd heen mee te nemen. Zodat ook de (toekomstige) gebruiker over deze informatie kan beschikken. Daarnaast geeft deze policy aan waar de verantwoordelijkheden liggen binnen de organisatie.

Het domein van digitale preserving strekt zich uit over de gehele levenscyclus van digitale objecten. Dat wil zeggen over alle processen rond creatie, verwerving, selectie, ingest², verwerking, documentatie, opslag, beheer en het verlenen van toegang tot dat object. Een

¹ *Universal Procedure for Archive Assessment, module Maps and Drawings (UPAA-MD)*. Deze streekproef in dit onderzoek is uitgevoerd door Hoogduin Papierrestauratoren in Delft. Informatie over het atelier is te vinden op <http://atelierhoogduin.nl/>.

² Ingest betreft het ontvangen, lezen, controleren van de kwaliteit en categoriseren van ontvangen data, tot het punt van toevoeging in het archief (maar exclusief processing). Ingest kan met de hand of geautomatiseerd gebeuren, met vaak handmatige stappen als kwaliteitschecks et cetera., - Uffen, H. & T.E. Kinkel, 2018, De kosten van digitale duurzaamheid beheersbaar, *S@P Jaarboek 2019 – Preserveren, Stappen zetten in een nieuw vakgebied*, december 2018, p. 163-173.

dergelijke reikwijdte vraagt om de zorgvuldige inrichting van een omgeving waarin de processen zich gecontroleerd en in samenhang met elkaar kunnen afspelen. Aan de eisen van zo'n omgeving wordt voor een belangrijk deel tegemoetgekomen door het standaardiseren, formaliseren en documenteren van digitale objecten, metadata, eisen aan infrastructuur en ICT en de workflows waarbinnen deze verwerkt, opgeslagen en toegankelijk gemaakt worden. Maar dat is niet het enige dat geregeld moet worden. Een belangrijke eerste stap is de inbedding in de organisatie en het beleid van de organisatie.

De preservation policy van Het Nieuwe Instituut zorgt voor strategische en tactische opzet van de conserveringsactiviteiten van Het Nieuwe Instituut. De preservation policy is niet opgesteld als een statisch gegeven, maar beoogt een langetermijnperspectief te bieden waarmee kan worden ingespeeld op veranderingen binnen en buiten de organisatie.

2.3. Cultuur- en erfgoedbeleid Rijk

Cultuur in een open Samenleving

In haar visiebrief *Cultuur in een open samenleving* (maart 2018) schetst minister Van Engelshoven (OCW) de agenda voor het cultuurbeleid van het kabinet. De visiebrief legt een stevig accent op het maatschappelijk belang van cultuur en erfgoed en de binding met burgers en publieksgroepen. Tevens bevat de brief een uitwerking van de thema's uit het regeerakkoord, aan de hand van vijf thema's:

- Cultuur maakt nieuwsgierig;
- Ruimte voor nieuwe makers en cultuur;
- Een leefomgeving met karakter;
- Cultuur is grenzeloos;
- Sterke culturele sector.

Voor de erfgoedtaak van Het Nieuwe Instituut zijn alle speerpunten van belang, maar bovenal:

- Een leefomgeving met karakter. *“Mensen hechten aan een herkenbare leefomgeving. De mogelijke sloop van historische boerderijen, de leegstand van kerken en ook de vernieuwende architectuur in binnensteden raken ons. Het is van belang om op een goede manier met onze monumenten, ons cultuurlandschap, onze dorpen en steden om te gaan en de kracht van ontwerp te benutten”*. Dit kabinet wil de betekenis van erfgoed en ontwerp behouden door het te verbinden aan de actuele opgaven waar we nu voor staan, zoals klimaatadaptatie, energietransitie en krimp en stedelijke groei die de leefomgeving sterk beïnvloeden. *“Met creativiteit en ontwerp en vanuit onze traditie van vormgeving wil het kabinet meewerken aan oplossingen die bijdragen aan een leefomgeving met karakter en met kwaliteit. Dit doet het kabinet onder meer met de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp, die de inzet van ontwerp voor maatschappelijke opgaven stimuleert”*.
- ‘Cultuur is grenzeloos’. Nederland heeft architecten, beeldend kunstenaars, schrijvers en ontwerpers die tot de internationale top behoren. Zij laten Nederland zien als land dat zich internationaal kan meten met een rijk en gevarieerd cultuuraanbod, als een land dat open staat voor internationale samenwerking en als een land dat voor innovatieve oplossingen zorgt. Ontwikkeling en vernieuwing zijn van belang, ook voor een sterke internationale positie van Nederland. Nederland onderscheidt zich door een vernieuwend en onconventioneel profiel. Het kabinet investeert extra in de versterking van het internationale culturele profiel van Nederland. Dit bedrag is bestemd voor de cultuurfondsen en geeft een impuls aan internationale culturele samenwerking.

Erfgoed Telt

Als uitwerking van *Cultuur in een Open Samenleving* heeft de minister in mei de beleidsbrief *Erfgoed Telt* gepresenteerd, waarin specifiek ingegaan wordt op het erfgoedbeleid. Met *Erfgoed Telt* komt € 325 miljoen beschikbaar, bedoeld voor uitvoeringsmaatregelen waarmee de volgende hoofddoelstellingen kunnen worden gerealiseerd:

- Instandhouding en herbestemming van erfgoed.
- Het verbinden van erfgoed aan de leefomgeving.
- Het stimuleren van de verbindende kracht van erfgoed.

De investering van € 11 miljoen voor Architectuur Dichterbij is opgenomen in het financiële kader van *Erfgoed Telt*. De investering kan gemotiveerd worden op elk van de drie genoemde hoofddoelstellingen:

- Met het conserveren, restaureren en digitaliseren van de Rijkscollectie Architectuur en stedenbouw wordt bijgedragen aan de algemene doelstelling van instandhouding van erfgoed.
- Op de doelstelling om erfgoed te verbinden aan de leefomgeving geeft de minister o.a. aan dat Nederland voor een aantal grote ruimtelijke opgaven staat, zoals de energietransitie, klimaatadaptatie, bereikbaarheid en de bouw van nieuwe woningen en dat het bij die veranderingen zaak is het erfgoed te beschermen én te ontwikkelen door inspiratie te halen uit het verleden. Nederland kan hierbij bogen op een grote traditie van creativiteit en ontwerp. Hier ligt een belangrijk aanknopingspunt voor het *Programma Architectuur Dichterbij*.
- Over de verbindende kracht van erfgoed geeft de minister aan dat het niet alleen gaat om instandhouding van erfgoed; het gaat ook om de toegankelijkheid, de zichtbaarheid en de betekenis van erfgoed voor de samenleving van nu te vergroten. Zodat we kunnen leren van ons erfgoed en de kennis van onze geschiedenis kunnen vergroten. Digitalisering en educatie zijn daarbij belangrijke instrumenten. Voor het *Programma Architectuur Dichterbij* betekent dit dat ook ingezet moet worden op het vergroten van de toegankelijkheid en ontsluiting van de collectie. Met als inzet het bereiken van een breder publiek, maar ook het bedienen van specifieke doelgroepen, waaronder jongeren.

2.4. Kaders Nationale Strategie Digitaal Erfgoed

Netwerk Digitaal Erfgoed

Steeds meer collecties van archieven, bibliotheken, media, musea en kennisinstellingen komen digitaal en online beschikbaar. Alleen door samen te werken, kunnen we in Nederland onze digitale collecties optimaal benutten en toegankelijk houden. Hiervoor hebben erfgoedinstellingen en samenwerkingsverbanden in het erfgoedveld kennis, diensten en voorzieningen nodig die gedeeld kunnen worden. Het NDE maakt dit mogelijk, als plaats voor ontmoeting, afstemming en samenwerking.

Alle activiteiten binnen het NDE zijn geënt op de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed. Deze strategie uit 2015 is ontwikkeld door tientallen professionals uit de verschillende sectoren, samen met het ministerie van OCW, de zogeheten knooppunten (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Koninklijke Bibliotheek, Nationaal Archief, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)) en kennisinstituut Digitaal Erfgoed Nederland (DEN). De Nationale Strategie Digitaal Erfgoed bevat doelen, vertrekpunten en werkprogramma's voor een gezamenlijke aanpak gericht op de ontwikkeling van een landelijk, sectoroverstijgend netwerk van voorzieningen voor digitaal erfgoed.

Het NDE is opgezet met als missie om met alle erfgoedinstellingen in Nederland een stelsel van landelijke voorzieningen en diensten te ontwikkelen voor het verbeteren van de houdbaarheid bruikbaarheid en zichtbaarheid, van digitaal erfgoed. Dit wordt gedaan langs de

werkprogramma's: Houdbaar, Bruikbaar en Zichtbaar. Deze werkprogramma's zijn ook voor *Architectuur Dichterbij* van belang.

NDE-werkprogramma Houdbaar

Het werkprogramma Digitaal Erfgoed Houdbaar bestaat uit verschillende thema's, waaronder:

- [Koppeling van vraag en aanbod](#): aanbod van gemeenschappelijke voorzieningen beter laten aansluiten op de vraag naar duurzaamheidsvoorzieningen. Trends in dataopslag, groeiende volumes en juridische beperkingen zijn daarbij in beeld gebracht.
- [Kostprijsmodel digitale duurzaamheid](#). Om op een verantwoorde wijze keuzes te kunnen maken voor het gebruik van voorzieningen is het noodzakelijk om inzicht te hebben in de kosten die gemoeid zijn met de lange termijn toegang tot digitale informatie.
- Collectievorming. Met de projecten [Coördinatie van webarchivering](#) en [Waardering en selectie](#) heeft NDE een instrumentarium ontwikkeld waarmee coördinatie en samenwerking in collectievorming tussen erfgoedinstellingen mogelijk wordt.
- [Preservation policies](#). NDE ontwikkelt instrumenten om erfgoedinstellingen hierin op weg te helpen.
- [Competentieontwikkeling](#). Ontwikkelingen in digitalisering gaan razendsnel. Voortdurende kennisontwikkeling- en deling is dan ook noodzakelijk. De cursus Leren Preserveren ondersteunt erfgoedprofessionals hierbij.

Kernpunten NDE-werkprogramma Bruikbaar

Met binnen- en buitenlandse experts wordt een gedistribueerd netwerk van erfgoedinformatie opgebouwd. In plaats van het bouwen van een nieuw, centraal systeem is de doelstelling gebruik te maken van alle voorzieningen en bronnen die er zijn en komen, zodat deze onderling verbonden raken. Alle nieuwe digitaal-erfgoedprojecten in Nederland moeten gebruik gaan maken van gemeenschappelijke voorzieningen uit het gedistribueerd netwerk van erfgoedinformatie. Dit netwerk is volgens de principes van de DERA³ opgebouwd. Belangrijkste bouwstenen van het netwerk van erfgoedinformatie zijn:

- Register. In het Register worden zogeheten profielen vastgelegd. In de profielen kunnen erfgoedinstellingen zien welke organisaties deelnemen aan het gedistribueerde netwerk en welke datasets met erfgoedinformatie zij ter beschikking stellen.
- Termennetwerk. Het Termennetwerk ontsluit termen uit geselecteerde terminologiebronnen, zoals thesauri en referentielijsten, van zowel Nederlandse als internationale komaf. Met het Termennetwerk kunnen de objecten in collecties adequaat worden geduid.
- Knowledge Graph. Informatie over erfgoed, bijvoorbeeld over een bepaalde kunstenaar of over een kunstvoorwerp, is vaak verspreid over het web. Verbanden tussen deze informatiebronnen liggen er nu nog nauwelijks, wat de zoektocht voor een gebruiker complex maakt. Knowledge Graphs moet verbanden leggen in het achterliggende netwerk van termen, zodat de gebruiker bij het zoeken naar bijvoorbeeld de maker in een soort kenniskader ook informatie gepresenteerd krijgt over de objecten, kunststroming en andere mogelijk interessante informatie. Erfgoed is daarmee beter te vinden en de gebruiker krijgt een rijker aanbod aan informatie.

Kernpunten NDE-werkprogramma Zichtbaar

Voor de zichtbaarheid van digitaal erfgoed bij een zo groot en divers mogelijke publiek is het cruciaal om zoveel mogelijk te weten over gebruiksprofielen, impact van digitale diensten en klantbeleving. Het verzamelen, onderzoeken en delen van kennis over gebruikers (en ook niet-gebruikers) staat daarom centraal in het werkprogramma Digitaal Erfgoed Zichtbaar. In dit

³ De DERA (Digitale Erfgoed Referentie Architectuur) is een sector overschrijdende referentiearchitectuur voor het cultuurdomein. DERA heeft als doel de informatievoorziening binnen dit cultuurdomein te optimaliseren – zie <https://www.netwerkdigitaal erfgoed.nl/events/lancering-dera-2-0/>

werkprogramma wordt ook onderzoek gefaciliteerd naar het gebruik van digitaal erfgoed in het onderwijs. Daarvoor werkt NDE samen met onder meer universiteiten en het hoger beroepsonderwijs.

Het werkprogramma Zichtbaar draagt bij aan het centraal stellen van gebruikerswensen in de doorontwikkeling van de DERA. De DERA is ontwikkeld door partners in het NDE en geeft met behulp van onder andere architectuurprincipes een kader voor de ontwikkeling van een gestandaardiseerde domeinoverstijgende ICT-infrastructuur binnen het erfgoedveld.

De toenemende eigenstandige rol van digitaal erfgoed en de zich ontwikkelde digitale mogelijkheden daarbij maken dat digitaal erfgoed kan worden opgevat als een *free-choice learning environment*, waarin de gebruiker zelf kiest wat hij of zij wil weten, beleven of ervaren. Het ‘soort’ gebruik dat een individu kan maken van digitaal erfgoed is afhankelijk van de context van dat moment: hetzelfde individu kan dus meerdere soorten gebruiksgedrag vertonen. Vandaar dat NDE gekozen heeft voor een benadering met gebruiksprofielen in plaats van gebruikersprofielen. NDE onderscheidt acht generieke gebruiksprofielen:

Gericht informatie verwerven	Wetenschappelijke onderzoekers/professionals/hobbyisten/life-long learners, gedreven door specifieke, content-gerelateerde doelen, voortbouwende op reeds bestaande kennis over specifieke onderwerpen of om vaardigheden (verder) te ontwikkelen.
Browsen & ontdekken	Dwalen om stil te staan en zich te verdiepen bij objecten/zaken die interesse opwekken.
Intens beleven	Onderdompelende ervaring (<i>‘immersive experience’</i>) en/of contemplatieve, esthetische of spirituele ervaring, die ontspant en die ‘de batterij weer oplaadt’.
Creëren met objecten	Iets creëren op basis van content op het internet of uploaden eigen creaties online
Creëren met datasets	Creëren van apps of verrijkte datasets op basis van erfgoeddata
Co-creëren in een community	Erfgoedbeoefening online d.m.v. cocreatie projecten (metadata toevoegen, foto’s beschrijven etc.)
Leren	Zowel kennis en vaardigheden verwerven als doen verwerven in een educatief kader (<i>captive learning</i> i.t.t. <i>free learning</i>)
Gamen	Spelen gebaseerd op/ gebruikmakend van erfgoedmateriaal. Het doel van het spel kan overigens vallen onder een ander gebruiksprofiel zoals serious gamen met leerdoelen, games om metadata te creëren bij erfgoedobjecten e.d.

2.5. Impact op de uitwerking van het programma *Architectuur Dichterbij*

Meer aandacht voor digitalisering en ontsluiting

Behalve het verbeteren van de fysieke raadpleegbaarheid van onze architectuurcollectie, zetten we met het *Programma Architectuur Dichterbij* in op digitalisering van de collectie:

- Ten opzichte van het Masterplan is sprake van een accentverschuiving: het *Programmaplan Architectuur Dichterbij* voorziet in meer aandacht en budget voor digitalisering en ontsluiting. Van belang is op te merken dat digitalisering een meervoudige opgave is:
 - Collectie scannen;
 - Collectie registreren en metadateren;
 - Gegevens van gedigitaliseerde collectie en van born-digital collectie koppelen aan gegevens van andere bronhouders (LOD).
 - Gedigitaliseerde collectie via internet ontsluiten voor eindgebruikers.
- In de uitvoering van *Architectuur Dichterbij* wordt maximaal aangesloten op de programma’s van het NDE:

- Daarom is het *Programmaplan Architectuur Dichterbij* opgezet langs de programmalijnen Houdbaar – Bruikbaar – Zichtbaar.
 - *Architectuur Dichterbij* wordt een pilot voor de implementatie en doorontwikkeling van DERA (NDE Bruikbaar/Houdbaar). NDE onderkent de importantie van *Architectuur Dichterbij* als grootschalig project voor de verdere ontwikkeling van het recent gepresenteerde DERA 2.0.
 - *Architectuur Dichterbij* wordt ook een pilot van NDE-Zichtbaar in het toepassen van de nieuw ontwikkelde Gebruiksprofielen. De projecten in de programmalijn Zichtbaar worden consequent opgezet vanuit doelgroepen en de NDE-Gebruiksprofielen. Aldus dragen we werkende weg bij aan de verdere ontwikkeling van deze gebruiksprofielen en de daarop te enten instrumenten voor publieksmonitoring en responsieve toepassingen.
- Vanuit oogpunt van digitalisering wordt LOD een sleutelproject in *Architectuur Dichterbij*. Ook hierin wil Het Nieuwe Instituut voorbeeld stellend en innovatief zijn. In samenspraak met NDE is de samenwerking gezocht met het bedrijf Picturae, dat nieuwe stappen gaat zetten in metadatering en LOD middels het pakket Memorix. Het Nieuwe Instituut wordt launching partner voor Memorix.
 - Onze Preservation Policy zullen we doorlopend aanpassen op nieuwe DERA-inzichten vanuit de ervaringen die we opdoen met *Architectuur Dichterbij*.

Meer focus op het maatschappelijk belang

De missie van Het Nieuwe Instituut is er op gericht om aan de hand van actuele ontwikkelingen de publieke waardering voor de cultuur-maatschappelijke betekenis van architectuur, vormgeving en digitale cultuur te verhogen. Dit sluit naadloos aan op het rijksbeleid *Cultuur in een open samenleving* en *Erfgoed Telt*. De aandacht voor het maatschappelijk belang en publiekswaardering zal ook ten volle tot uitdrukking worden gebracht in de uitvoering van *Architectuur Dichterbij*:

- Meer aandacht voor eindgebruikers en doelgroepen: wie zijn onze belangrijkste doelgroepen? Hoe kunnen we een breder publiek bereiken? Wat is een het zoekgedrag van de belangrijkste gebruikersgroepen? Van oudsher bedienen we al de doelgroepen professionals (ontwerpers, wetenschappers, collega's van andere erfgoedorganisaties, nationaal en internationaal) en leerlingen (cultuureducatie basisonderwijs en voortgezet onderwijs). Het *Programma Architectuur Dichterbij* beoogt deze doelgroepen beter te bedienen, maar ook het publieksbereik te verbreden. De grootste winst kan worden bereikt door de brede groep 'liefhebbers van architectuur en ontwerpcultuur' beter te bedienen. Dat is niet alleen een kwestie van gerichte marketing, maar ook om met focusgroepen te onderzoeken hoe met het activiteiten aanbod en de communicatiekanalen beter op het publiek kan worden ingespeeld. De pilot met de NDE-Gebruiksprofielen krijgt in dit perspectief extra betekenis.
- Ten opzichte van het Masterplan is er meer aandacht en gaat ook meer budget naar projecten in de programmalijn Zichtbaar.
- Met het *Programma Architectuur Dichterbij* willen we het maatschappelijk belang van de collectie meer expliciet tot uitdrukking laten komen. Dat doen we door het duiden van de collectie in de context van maatschappelijke vraagstukken en de radicale veranderingen die zich in onze samenleving voordoen. In het *Programma Architectuur Dichterbij* zullen doorlopend keuzes gemaakt moeten worden: wat moet wel/niet geconserveerd, gerestaureerd, gedigitaliseerd en tegen welke prijs? In dit doorlopende keuzeprocess zullen wij inhoudelijke overwegingen en het maatschappelijk belang nadrukkelijk mee laten wegen. Deze overwegingen en uitkomsten van de keuzes (vorming batches – zie verderop in deze paragraaf), zullen opgenomen weer in de jaarplannen behorende bij de uitvoering van het programma Architectuur Dichterbij.

Architectuur Dichterbij integraal onderdeel van Het Nieuwe Instituut

Een speerpunt in het beleidsplan 2017-2020 is de kernfunctie Rijkscollectie in het hart van het instituut te positioneren en bronpunt te laten zijn van de verschillende activiteiten. De verbinding tussen het archief en het publieke programma krijgt gestalte op basis van onderzoek. Dit betekent dat wij groot belang hechten aan meer samenhang tussen onze erfgoedtaak als beheerder van de Rijkscollectie (afdeling Erfgoed), onze kernfunctie Museum (afdeling Presentatie & Programma) en onze kernfunctie Research & Development (waaronder het Jaap Bakema Study Centre (JBSC)). Dit instituutsbeleid zal ook richtinggevend zijn aan opzet en uitvoering van het *Programma Architectuur Dichterbij*.

We willen de meest opvallende, aansprekende inzichten en (tussentijdse) resultaten van *Architectuur Dichterbij* verbinden met publieksprogramma's. Daarvoor kan gebruik worden gemaakt van onze vaste formats: Thursday Night, het tentoonstellingsprogramma en de Expertmeeting. Annex aan de werkorganisatie van het *Programma Architectuur Dichterbij* zal een werkgroep programmering *Architectuur Dichterbij* worden ingesteld, bestaande uit vertegenwoordigers van de afdelingen Erfgoed, Research & Development en Presentatie & Programmering. In de begroting van het *Programma Architectuur Dichterbij* ramen we hiervoor jaarlijks een flexibel budget van € 50.000,- (met een looptijd van 6 jaar dus € 300.000,- voor de verbinding met publieksprogramma's). Dit bedrag geldt als matching van reguliere programmeringsbudgetten.

Behalve een parallel publieksprogramma *Architectuur Dichterbij* willen we in de uitvoering van het Programma ook meer onderzoeksmatige, speculatieve projecten opzetten. Naast de projecten in de programmalijnen Houdbaar – Bruikbaar – Zichtbaar zullen als onderdeel van *Architectuur Dichterbij* in de komende jaren enkele nieuwe (speculatieve) onderzoeksprojecten in gang worden gezet. Deze (speculatieve) onderzoeksprojecten worden opgezet vanuit een samenwerking van de afdeling Erfgoed en respectievelijk de afdelingen R&D, JBSC en Presentatie & Programma. Ook hiervoor ramen we een jaarlijks flexibel budget van € 50.000,- binnen de middelen van *Architectuur Dichterbij* (met de looptijd van 6 jaar dus € 300.000,- voor onderzoeksmatige, speculatieve projecten). Dit flexibel budget geldt tevens als cofinanciering vanuit externe fondsen en mogelijk Europese subsidies. Vanuit een eerste verkenning met genoemde afdelingen tekenen zich al mogelijke projecten af.

JBSC: Virtual CIAM Museum

Het Jaap Bakema Study Centre (JBSC) is het onderzoeksinitiatief van de TU Delft en Het Nieuwe Instituut. Het JBSC ontwikkelt een onderzoeksprogramma op basis van de Rijkscollectie. Dit programma beweegt zich op het snijvlak van fundamenteel historisch-theoretisch onderzoek en urgente maatschappelijke vragen rond de architectuur en stedenbouw. In het kader van het *Architectuur Dichterbij* wil JBSC een meerjarig onderzoeksproject opzetten, met als titel *Virtual CIAM Museum*. Het *Virtual CIAM Museum* is een digitaal platform gebaseerd op een selectie van verschillende sleutelarchieven binnen de Rijkscollectie in combinatie met gedigitaliseerde collecties van internationale collega-instellingen. Met name dit laatste aspect is een onderscheidende vernieuwing: potentieel kan zo een netwerk van (internationale) archiefinstellingen ontstaan die binnen het *Virtual CIAM Museum* hun collecties publiek maken en nieuwe narratieven ontwikkelen, gericht op verschillende publieksgroepen. Het *Virtual CIAM Museum* brengt gedigitaliseerde archieven, repositories en publieke datasets samen als curatorieel project dat op basis van het welhaast oneindige hoeveelheid bronnenmateriaal nieuwe verhalen vertelt in nieuwe formats. Cross-traffic met de nieuwe praktijken van game-design, film en social media ligt voor de hand, gekoppeld aan historisch-theoretische museologische modellen als het Mnemosyne atlasproject van Aby Warburg, of het Musée Imaginaire van André Malraux.

Speculatieve projecten Presentatie & Programmering en Agentschap

- Onderzoeksproject *Open Media Art*. *Open Media Art* is gedacht als een samenwerking met Beeld en Geluid en nodigt makers uit een nieuw, autonoom mediawerk te realiseren met archiefmateriaal dat open is voor hergebruik. Deze werken dienen als *case studies* om met het werkveld in gesprek te gaan en kennis te delen. In een periode van zes maanden zullen talentvolle makers gebruik maken van open, herbruikbare collecties van beide instituten om te onderzoeken, experimenteren en nieuw werk te creëren.
- Op het gebied van *regionalisering* hebben in de afgelopen tijd verschillende gesprekken plaatsgevonden over de mogelijkheid en wenselijkheid van het centraal beheren en regionaal ontsluiten van archieven. Technologische innovaties als virtual reality en augmented reality kunnen hier mogelijk een rol in gaan spelen, maar evengoed het idee kunnen voeden van wat de aanwezigheid van een fysiek archief betekent voor een plek of regio. Meer specifiek is er de mogelijkheid om ons archief t.o.v. Rotterdam te ontsluiten of meer zichtbaar te maken, mede in relatie tot het meerjarige programma van Het Nieuwe Instituut *Rotterdam for Real*. Hierin maken we ook een verbinding met het *mapping*-initiatief van Concrete Blossom in samenwerking met architect Arna Mackic over de ervaring en de informele structuren in de stad, van met name Rotterdammers van kleur. Een dergelijk onderzoek zou ook nieuw licht kunnen laten schijnen op de stedenbouwkundige plannen die voor deze stad gemaakt zijn en bij kunnen dragen aan het dekoloniseren van het archief. En andersom zou een uitwisseling over het in kaart brengen voor hen een belangrijke bijdrage kunnen zijn.
- Neuhaus. 100 jaar na de oprichting van Bauhaus transformeert Het Nieuwe Instituut in 2019 met 'Neuhaus' naar een tijdelijke academie. De totale burn-out van WW1 en de daaruit voortvloeiende uitsplitsing van maatschappelijke en politieke ordes vinden een spiegelbeeld in de huidige opeenstapeling van crises in ecologie, politiek en economie. Ook nu is er twijfel of technologische ontwikkeling juist maatschappelijke emancipatie of het tegenovergestelde daarvan oplevert. We moeten daarom buiten het huidige systeem denken, opnieuw ontwerpen en handelen. Maar hoe? Het 'resultaat' van Neuhaus is een 'herontworpen ontwerper' die gesterkt en geïnspireerd is buiten het huidige systeem te denken en te ontwerpen. Binnen Neuhaus is een centrale plaats ingeruimd voor de gebruiker. Op basis van partnerships zullen vrijwel dagelijks wisselende programmaonderdelen plaatsvinden. Tegelijkertijd wordt ook Neuhaus voorzien van een tentoonstellingsprogramma, onder meer op basis van archiefmateriaal.

R&D onderzoeksprogramma digitale cultuur en archiefpraktijk

Vanuit de afdeling Research & Development is het voorstel gekomen om in het kader van *Architectuur Dichterbij* een internationaal onderzoeksprogramma op te zetten naar de betekenis van de opkomst van digitale cultuur voor de archiefpraktijk. Dit onderzoeksprogramma vertrekt vanuit de constatering dat de tradities en de praktijk van archieven in architectuur- en ontwerpcultuur grotendeels zijn ontstaan in de periode dat de te archiveren objecten materieel van aard waren. Met name het laatste decennium wordt ook aandacht besteed aan de omgang met digitaal geboren erfgoed, dat wil zeggen aan de effecten van digitalisering op ontwerpcultuur. In dit opzicht wordt relevante praktijk ontwikkeld, al is hier ook nog veel behoefte aan kennis en kennisdeling. De effecten van genetwerkte processen op ontwerpcultuur en de mogelijkheden van genetwerkte erfgoedpraktijk vormen een minder ver ontgonnen gebied en vragen om cross-disciplinair onderzoek en de ontwikkeling van *best practices*. We onderzoeken de mogelijkheid om samen met relevante nationale en internationale partijen in ontwerpculturen zo'n onderzoeksprogramma op starten en aan de hand daarvan een internationaal kennisnetwerk voor decentraal archiveren op te zetten.

Rethinking the collection

De nieuwe beleidskaders zoals hiervoor geschetst, de consequenties van de voortschrijdende digitalisering en de radicale veranderingen en maatschappelijke vraagstukken in onze samenleving vragen om een herziening van ons collectiebeleid en een actualisering van onze archief-/collectieinterpretaties. Dit betekent dat wij toe willen naar een herijking van ons Collectieplan en ons verzamelbeleid. Vanuit het *Programma Architectuur Dichterbij* willen we daartoe een eerste, belangrijke stap zetten door het ontwikkelen van een matrix.

Matrix Architectuur Dichterbij

Aan de hand van deze matrix kunnen we de collectie van ca. 800 archieven in kaart brengen, hetgeen een onmisbare basis zal bieden voor het contextualiseren en duiden van de archiefcollecties. Daarmee biedt de matrix ook een goed vertrekpunt voor:

- Onderbouwing van te maken keuzes in het conserveren, restaureren en digitaliseren en ontsluiten van de architectuurcollecties;
- het maken van keuzes in met name het restaureren van de omvangrijke collectie ontwerptekeningen en de fotocollectie. Scherpere keuzes zijn nodig om het *Programma Architectuur Dichterbij* binnen de budgettaire kaders te houden en tegelijkertijd meer financiële ruimte te creëren voor digitaliseringsprojecten en innovatieve projecten zoals hiervoor aangegeven.
- Het actualiseren van ons collectie- en verzamelbeleid.

Met het *Programma Architectuur Dichterbij* willen we het maatschappelijk belang van de collectie meer expliciet tot uitdrukking laten komen. We hanteren daarom verschillende criteria bij het maken van inhoudelijke keuzes van te restaureren, conserveren en digitaliseren archieven. Hiermee willen we de karakteristieke, intrinsieke kwaliteiten van de collectie duiden en versterken, en tegelijkertijd de collectie interpreteren in de context van actuele maatschappelijke vraagstukken en de radicale veranderingen die zich in onze samenleving voordoen. De matrix richt zich in de eerste plaats op die intrinsieke kenmerken van de collectie. De matrix is onderverdeeld in thema's die op een herkenbare manier uit de collectie zelf voortkomen en die op een eenduidige manier te koppelen zijn aan de afzonderlijke archieven zoals periodisering, materiaal, stromingen, disciplines, herkomst/landen en thema's uit verzamelbeleidsplannen. De thema's komen voort uit de kernkwaliteiten van de collectie zoals die in de afgelopen 100 jaar bijeen is gebracht en zoals die onder meer zijn vastgelegd in een aantal verschillende verzamelnota's. Naast algemene inhoudelijke selectiecriteria, zoals nationaal belang, de culturele betekenis, de kwaliteit van het werk en het vernieuwende karakter ervan, gelden er met name bij de archieven uit de periode vanaf 1945 ook specifiekere acquisitiekaders. Op basis van de matrix kan een representatieve selectie gemaakt worden uit de verschillende historische periodes.

De matrix maakt het mogelijk om de collectie zoals hij tot nu toe gevormd is kritisch onder de loep te nemen. Het laat zien waar accenten liggen en wat lacunes zijn. Het helpt duidelijk maken welke clusters en overlappingsen zijn te ontwaren. Het geeft een overzicht van het materiaal dat zich in de diverse archieven bevindt en wat de fysieke staat is van de afzonderlijke archieven.

De matrix is niet alleen een belangrijk hulpmiddel om de omvangrijke collectie goed in kaart te brengen, maar vormt tegelijkertijd een goed instrument om alle conserverings-, restauratie- en digitaliseringsactiviteiten die we met Programma Architectuur Dichterbij gaan uitvoeren, in overzichtelijke en behapbare blokken uit te voeren. Verderop in dit programmaplan lichten we toe dat we de conserverings-, restauratie- en digitaliseringsopgave in 'batches' van gemiddeld 50.000 objecten willen uitvoeren. Een batch bestaat dan uit een cluster van met elkaar samenhangende archieven.

Wij denken dat het opportuun is als eerste batch te starten met archieven uit de jaren zestig en zeventig (1960-1980). In deze archieven staan een aantal noties centraal, die ook nu actueel zijn en die ook in de programmering en de onderzoekslijnen van Het Nieuwe Instituut de komende tijd voorkomen. Het gaat daarbij om thema's als diversiteit, inclusiviteit, emancipatie, activisme, participatie, milieu en ecologie, introductie van de computer, typologische innovaties, postmodernisme en nieuwe visies op stad en land. Een belangrijke overweging om te beginnen met de archieven uit de jaren zestig en zeventig is evenzeer gelegen in de materiele conditie waarin ze verkeren.

In bijlage 1 is een eerste opzet van de matrix opgenomen. Deze matrix is ontwikkeld mede op basis van ons acquisitiebeleid, zoals dat is vastgelegd in een aantal verschillende verzamelnota's en het Collectieplan 2016. De matrix zal werkende weg steeds worden geactualiseerd. De inzichten die we opdoen met de uitvoering van het *Programma Architectuur Dichterbij* zullen als zodanig ook weer aanleiding zijn om het verzamel- en collectiebeleid van Het Nieuwe Instituut bij te stellen.

Selecteren aan de hand van beoordelingscriteria

Op basis van het bestaande acquisitie- en collectiebeleid van Het Nieuwe Instituut, zoals o.a. vastgelegd in het Collectieplan 2016 zullen we in het Programma Architectuur Dichterbij beleid zoals o.a. vastgelegd in het Collectieplan De matrix gaat ons helpen de omvangrijke collectie op inhoudelijke gronden op te delen in hanteerbare batches voor het conserverings-, restauratie- en digitaliseringsproces. Per batch zullen evenwel keuzes gemaakt moeten worden in welke mate er geconserveerd, gerestaureerd en gedigitaliseerd gaat worden.

Bij het maken van keuzes staan o.a. de volgende beoordelingscriteria centraal:

- Beoordeling vanuit materiaal:
 - Staat van onderhoud.
 - Verpakkingsvorm.
- Waardestelling op basis van kernkwaliteiten van de collectie en het collectieprofiel, o.a.:
 - Ontwikkeling auteurschap.
 - Ontwerpproces.
 - Intrinsieke samenhang betreffende archief.
 - Uniciteit.
 - In relatie tot verzamelnota's en daarin aangebrachte hiërarchieën.
 - In relatie tot de 'top 50' van archieven.
- Waardestelling op basis van maatschappelijke relevantie en programma Het Nieuwe Instituut, o.a.:
 - Diversiteit.
 - Inclusiviteit.
 - Gender.
 - Dekolonisatie.
 - Milieu en ecologie
- Waardestelling vanuit onderzoekslijnen Het Nieuwe Instituut:
 - De Dingen & De Materialen: van discipline naar ontwerpcultuur.
 - Landschap.
 - Interieur.
 - De grote transformaties waar we voor staan: kwaliteit van de leefomgeving, krimp, transitie in volkshuisvesting.

- Waardestelling vanuit eindgebruikers (Gebruiksprofielen):
 - Professionals (wetenschappers, ontwerpers).
 - Leerlingen/educatie.
 - Semiprofessionals/architectuur-/ontwerpliefhebbers.

Vanuit bovenstaande beoordelingscriteria kan de betekenis van een archief in de hedendaagse context en voor de toekomst worden gezien en kunnen relaties worden gelegd met de onderzoekprogramma's van Het Nieuwe Instituut, het huidige verzamelplan en met nieuwe zienswijzen op de collectie. De beoordelingscriteria die hierboven genoemd staan onder de noemers 'maatschappelijke relevantie' en 'onderzoekslijnen van het instituut' zijn minder eenduidig dan die genoemd staan onder 'materiaal' en 'kernkwaliteiten collectie en collectieprofiel'. In de matrix worden ze onder één noemer samengebracht (Actualiteit).

Waar het in kaart brengen van het geheel aan collecties aan de hand van de matrix door de afdeling Erfgoed kan worden uitgevoerd, is het benoemen van de batches en daarin het maken van keuzes voor de mate waarin geconserveerd, gerestaureerd en gedigitaliseerd gaat worden, een aangelegenheid waarbij ook inhoudelijke deskundigen van de afdelingen R&D, het JBSC en de conservatoren bij betrokken moeten worden.

3. Programmaliijnen Architectuur Dichterbij

3.1. Opzet Programma

Doelen en resultaten

Het *Programma Architectuur Dichterbij* kent drie programmaliijnen, te weten Houdbaar, Bruikbaar en Zichtbaar. Daarmee sluiten we bewust aan op de domeinen die het NDE hanteert. Naast de uitgewerkte projecten binnen deze programmaliijnen, is in dit programmaplan ruimte ingebouwd voor nieuwe, toekomstige projecten die wij op basis van de visie en de strategische heroriëntatie voor *Architectuur Dichterbij* voorzien. Dit zijn de onderzoeksmatige en speculatieve projecten waarvoor in paragraaf 2.5 een eerste aanzet is gegeven. Deze projecten zullen in de loop der tijd successievelijk op een eenzelfde wijze SMART worden uitgewerkt. Voor de uitvoering van het *Programma Architectuur Dichterbij* is gekozen om te werken volgens de filosofie van de Agile-methode. Dit wordt in paragraaf 4.2 nader toegelicht.

Per programmaliijn zijn projecten gedefinieerd, die invulling geven aan de gestelde overkoepelende doelstellingen. Deze overkoepelende doelstellingen van het *Programma Architectuur Dichterbij* zijn:

- De fysieke raadpleegbaarheid van de collectie is vergroot.
- Het Nederlandse architectonische erfgoed is behouden voor en beschikbaar gesteld aan zowel de huidige als de toekomstige generaties en hiertoe is (een deel van) de collectie gedigitaliseerd. Hierbij is het procesverval van de collectie zo veel mogelijk geminimaliseerd.
- De toegankelijkheid tot de gedigitaliseerde collectie is vergroot, nieuwe doelgroepen worden bereikt en waarbij alle gebruikers optimaal worden bediend.

Op basis van de gepresenteerde visie en de strategische heroriëntatie op de erfgoedtaak van Het Nieuwe Instituut, zijn de projecten die reeds in het Masterplan waren benoemd, geactualiseerd en in SMART-uitvoeringsplannen uitgewerkt. De reikwijdte van deze plannen beslaat de gehele periode van het *Programma Architectuur Dichterbij*, namelijk zes jaar. De uitvoeringsplannen zijn opgezet op basis van een format dat de volgende onderdelen kent:

- Doelstellingen.
- Resultaten.
- Activiteiten.
- Planning.
- Risico's.
- Kosten.

Het geheel aan SMART-uitgewerkte projecten/uitvoeringsplannen is opgenomen in de bijlagen 2, 3 en 4. Naast deze plannen zullen ten behoeve van de sturing en monitoring van de projecten binnen het programma jaarplannen opgesteld worden. Het eerste jaarplan zal medio april 2019 worden vastgesteld door de stuurgroep. In de jaarplannen dient ook een fasering qua planning op het programmaniveau Architectuur Dichterbij opgenomen te worden. De uitvoeringsplannen geven hier de benodigde input voor.

In de jaarplannen zal ook jaarlijks een nadere specificatie zijn opgenomen van de onderzoeksmatige en speculatieve projecten zoals toegelicht in paragraaf 2.5. In dit hoofdstuk zetten we voor de huidige en reeds uitgewerkte projecten per programmaliijn, op hoofdlijnen uiteen om welke projecten het gaat.

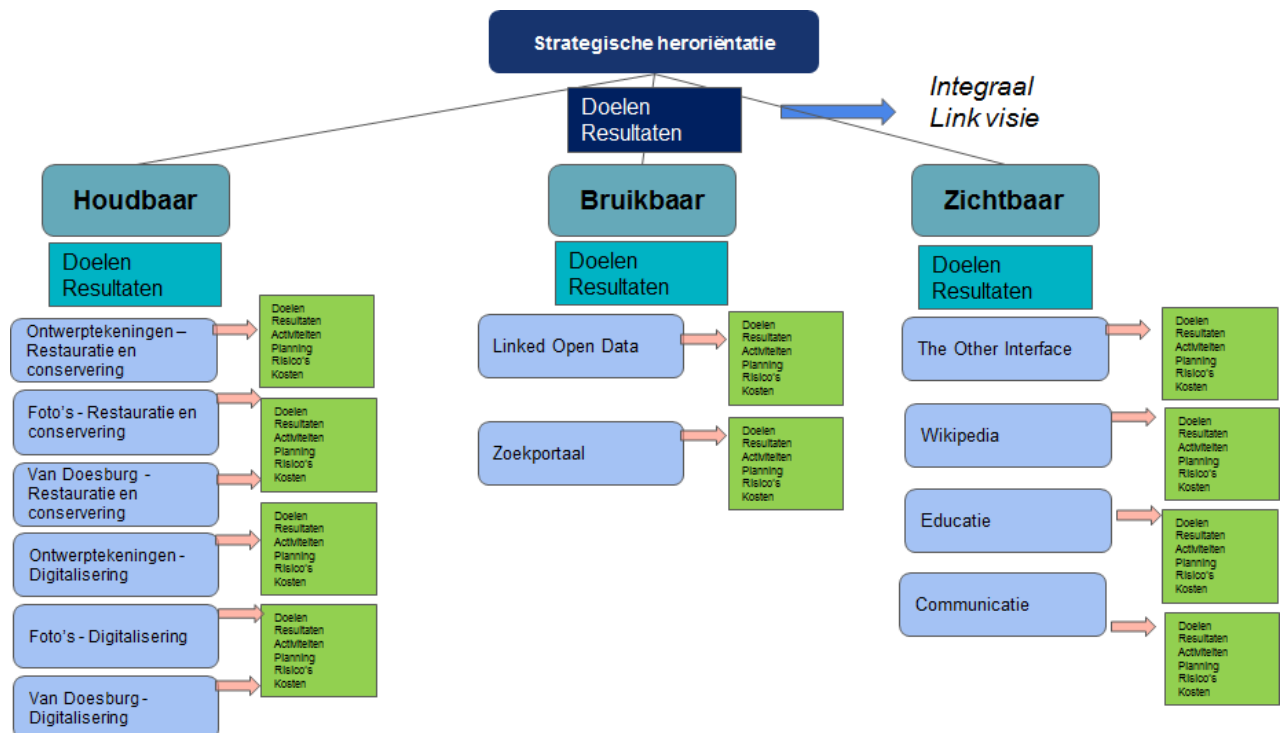
Het *Programma Architectuur Dichterbij* is van onderop (Zero Based) opgebouwd. Daarbij is logica aangebracht tussen de elementen: doelstellingen, resultaten, activiteiten, planning en

kosten. De kosten zijn geraamd door middel van Activity Based Costing; dat wil zeggen dat vanuit de gestelde doelstellingen activiteiten zijn benoemd en deze zijn vervolgens vertaald in ureninzet (en daarmee gemoeide kosten) en materiële kosten.

Om de uitvoeringsplannen te maken zijn binnen Het Nieuwe Instituut werkgroepen geformeerd met de benodigde kennis en expertise om de juiste informatie te genereren. Hierbij is integraal gekeken naar de relaties en afhankelijkheden tussen de verschillende programmalijnen.

Structuur van het programma

Onderstaand schema geeft de structuur van het *Programma Architectuur Dichterbij* weer.



Figuur 4: Schematische weergave van de structuur van het *Programma Architectuur Dichterbij*

De doelen en resultaten met betrekking tot de hierboven genoemde programmalijnen worden weergegeven in onderstaande figuur. Vervolgens wordt in de volgende paragrafen nader ingegaan op de inhoud en doelstellingen van de programmalijnen en de projecten.



Figuur 5: Schematische weergave tussen doelen en resultaten binnen het Programma Architectuur Dichterbij

3.2. Programmaliijn Houdbaar

Introductie

In het *Masterplan Architectuur Dichterbij* zijn de volgende doelstellingen geformuleerd, die betrekking hebben op de programmaliijn Houdbaar:

- De fysieke raadpleegbaarheid van de collectie is vergroot.
- Het Nederlandse architectonische erfgoed is behouden voor zowel de huidige als de toekomstige generaties. Hiertoe wordt de collectie gedigitaliseerd.

De scope van programmaliijn Houdbaar bestaat uit de volgende drie collectiecomponenten:

- Ontwerptekeningen (ongeveer 1,4 mln. objecten);
- Fotocollectie (ongeveer 300.000 objecten);
- Collectie Theo van Doesburg (ongeveer 330 objecten).

De keuze voor deze componenten van de collectie van Het Nieuwe Instituut is gemaakt, omdat deze componenten de grootste en meeste bedreigde onderdelen zijn van de gehele collectie. Daarnaast is er naar deze componenten de meeste vraag vanuit de doelgroepen.

Met de beschikte € 11 miljoen vanuit het Ministerie van OCW kunnen niet alle objecten van deze drie collectiecomponenten worden gerestaureerd, geconserveerd, gedigitaliseerd en ontsloten. Dit betekent dat er keuzes gemaakt dienen te worden. Om de keuzes op verantwoorde wijze te kunnen maken hebben we een Matrix en beoordelingscriteria ontwikkeld – zie paragraaf 2.5. Aan de hand van deze matrix kunnen de keuzes op basis van materiaal technische overwegingen, architectuurhistorische overwegingen en overwegingen vanuit maatschappelijke relevantie worden gemaakt. Eén en ander in relatie tot de financiële beperkingen. De volgende percentages zijn van toepassing op hetgeen gerestaureerd en geconserveerd wordt:

- A. 63% - 875.000 objecten (17,5 batches).
- B. 100% - 300.000 objecten (6 batches).
- C. 100% - 330 objecten.

NB: een batch bestaat uit gemiddeld 50.000 objecten.

De volgende percentages zijn van toepassing op hetgeen gedigitaliseerd wordt:

- A. 30% - 270.000 objecten. Hiervan worden reeds 240.000 objecten via het reguliere proces (buiten het *Programma Architectuur Dichterbij*) gedigitaliseerd.
- B. 100% - 250.000 objecten (5 batches) - 50.000 objecten zijn reeds gedigitaliseerd.
- C. 100% - 330 objecten.

Auteursrechten

De drie collectiecomponenten worden in de toekomst via verschillende kanalen (zie programmaliijn Zichtbaar) beschikbaar gesteld voor verschillende gebruikersgroepen. Auteursrechten spelen een belangrijke rol bij het beschikbaar stellen van het gedigitaliseerde materiaal. Van de 800 archieven die Het Nieuwe Instituut beheerd is ongeveer 95% verkregen door middel van een schenkingsovereenkomst of van makers die meer dan 70 jaar geleden zijn overleden. De laatste categorie is auteursrechtenvrij, voor de eerste zijn de auteursrechten overgedragen aan Het Nieuwe Instituut. De auteursrechten van zeven archieven van de ruim 800 archieven worden beheerd door Pictoright (vanaf 2016). Hierop zijn (afzonderlijke) voorwaarden en licentieovereenkomsten van toepassing.

De auteursrechten van het fotografisch materiaal moeten echter ten dele onderzocht worden. Foto's uit de archieven kunnen niet zonder meer beschikbaar worden gesteld. Deze kunnen door de architect zelf gemaakt zijn (en in dat geval zijn de auteursrechten aan Het Nieuwe Instituut overgedragen), maar ze kunnen ook gemaakt zijn door een fotograaf of door een onbekende maker. In die gevallen zijn de foto's niet auteursrechtvrij. Om deze reden moeten de auteursrechten van de foto's bepaald en vastgelegd worden. In het project (zie uitwerkingsplan) Foto's – Digitalisering is een apart subproject geformeerd om de auteursrechten op de fotocollectie te onderzoeken, vast te stellen en vast te leggen in ADLIB.

Projecten binnen de programmaliijn Houdbaar

De programmaliijn Houdbaar kent de volgende projecten:

1. Ontwerptekeningen – Restauratie en conservering.
2. Foto's – Restauratie en conservering.
3. Collectie Van Doesburg – Restauratie en conservering.
4. Ontwerptekeningen – Digitalisering.
5. Foto's – Digitalisering.

6. Collectie Van Doesburg – Digitalisering.

Ad. 1 Ontwerptekeningen – Restauratie en conservering

De collectie van Het Nieuwe Instituut bestaat voor een groot deel uit ontwerptekeningen, hierbij gaat het om ongeveer 1,4 mln. tekeningen (objecten). Het grootste deel van het beschikbare budget van de programmalijs Houdbaar heeft betrekking op deze ontwerptekeningen.

De ontwerptekening zijn zeer hybride door het gebruik van uiteenlopende materialen en technieken, zoals calqueerpapier, kunststoffolies en fotografische reproductietechnieken. Het overgrote deel bestaat uit tekeningen op calqueerpapier (transparant papier). Dit is een materiaal dat makkelijk scheurt en extreem gevoelig is voor vocht. De schade die bij de meeste tekeningen is geconstateerd, is het resultaat van mechanische stress door onzorgvuldig hanteren en onjuist verpakken.

Aangezien het niet mogelijk is de gehele collectie op een gelijk niveau van raadpleegbaarheid te brengen, zal er een beargumenteerde prioritering moeten worden aangebracht. Deze prioritering zal vervolgens worden vertaald in een aanbestedingsstrategie, waarbij steeds de volgende vraag centraal staat: “*welke objecten komen om welke reden in aanmerking voor restauratie en digitalisering en in welke volgorde?*”. Op basis hiervan worden batches gedefinieerd die steeds in een minicompetitie binnen de raamovereenkomst worden uitgezet bij de gecontracteerde aanbieders. Op deze wijze ontstaat er meer grip en sturing op de opgave ten aanzien van het restaureren, conserveren en digitaliseren van de ontwerptekeningen en kunnen tussentijds resultaten worden geboekt en op basis daarvan kunnen keuzes gemaakt worden en kan worden bijgestuurd.

De doelstellingen met betrekking tot Ontwerptekeningen – restauratie en conservering binnen het *Programma Architectuur Dichterbij* zijn als volgt:

- Een (onderbouwd) deel van de collectie is beschikbaar voor bruikleen, onderzoek, educatie en raadpleging. Daarnaast is deze geschikt voor digitalisering.
- Door de genomen maatregelen (conservering en restauratie) is een (onderbouwd) deel van de collectie beschikbaar en ontsluitbaar voor toekomstige generaties.
- De manieren van conserveren van de ontwerptekeningen van Het Nieuwe Instituut heeft de methoden van restaureren en conserveren binnen de cultureel erfgoedsector verrijkt.

Ad. 2 Foto's – Restauratie en conservering

Met het *Programma Architectuur Dichterbij* wordt de fotocollectie van Het Nieuwe Instituut voor wat betreft het behoud en de raadpleegbaarheid op een hoger niveau gebracht. De fotoafdrukken vormen een goed behapbaar deel van de collectie. Daarnaast is er relatief veel belangstelling voor fotografie, ook vanuit het bredere publiek (de architectuurliefhebber). Momenteel wordt een groot deel van de fotocollectie samen met het reguliere, papieren archief bewaard. De fotocollectie vraagt echter om specifieke conserverings- en restauratiebehoeften wat betreft verpakking en bergingsklimaat. Fotografisch materiaal is duidelijk kwetsbaarder dan andere stukken in een voornamelijk papieren collectie. Door de chemische natuur van fotografie kunnen factoren zoals licht, klimaat, schadelijke stoffen in de omgeving en verpakking de oorzaak vormen voor chemische veranderingen in foto's. In de meeste gevallen zijn deze veranderingen onomkeerbaar en zullen niet gerestaureerd kunnen worden.

Op basis van het gebruik, de toegevoegde waarde (bieden van context, naast inzicht in het ontwerpproces), het voordeel van digitalisering en de mogelijke onomkeerbare veranderingen bij tekortkomingen in de conservering, wordt in dit project in eerste instantie gekozen voor

conservering, restauratie en digitalisering van de fotoafdrukken. De overige fotografische objecten (dia's, negatieven en glasnegatieven) behoeven nader onderzoek naar omvang (aantallen) en huidige staat, zodat de conserverings- en restauratiebehoefte kan worden bepaald. Hoewel de wens bestaat deze mee te nemen in dit project, wordt de volledige uitvoering van de conservering en digitalisering van deze dragers momenteel niet als realistisch gezien binnen de tijdsspanne van het *Programma Architectuur Dichterbij*. Aan de hand van onderzoek naar de omvang en staat van dit deel van de collectie en de voortgang van het conserveren en digitaliseren van de fotoafdrukken (zowel in tijd als kosten), is in de uitvoering voorzien in evaluatiemomenten, zodat aandacht kan worden geschonken aan de mogelijkheden die hiervoor binnen het programma ontstaan.

De doelstellingen met betrekking tot Foto's – restauratie en conservering binnen het *Programma Architectuur Dichterbij* zijn als volgt:

- De (fysieke) fotocollectie is bruikbaar voor het voorbereiden van tentoonstellingen, bruikleen, onderzoek en educatie, digitalisering, raadpleging en ontsluitbaar voor toekomstige generaties.
- De manieren van conserveren van de fotocollectie binnen het programma Architectuur Dichterbij heeft de methoden van restaureren en conserveren binnen de cultureel erfgoed sector verrijkt.
- De levensduur van objecten is verlengd door verbeterde opslagomstandigheden.
- Fotocollectie hoeft niet meer fysiek te worden geraadpleegd, dit verbeterd de levensduur van de collectie.

Ad. 3 Collectie Van Doesburg – Restauratie en conservering

De collectie Van Doesburg bestaat uit 447 toegangsnummers. Het grootste gedeelte van deze objecten zijn tekeningen (en schilderijen) op (calqueer-)papier (330). Een kleiner gedeelte bestaat uit fotomechanische reproducties en foto's. Omdat het een topcollectie betreft die relatief veel gebruikt wordt voor tentoonstellingen, is het van essentieel belang dat de collectie volledig raadpleegbaar en veilig hanteerbaar is. Hiervoor is een eenvormige manier van opzetten noodzakelijk voor zowel het hanteren van het materiaal als voor het bruikleenverkeer. Het project wordt uitbesteed aan papierrestauratoren en zal op locatie (toegankelijk voor het publiek) worden uitgevoerd.

De doelstellingen met betrekking tot Collectie Van Doesburg – restauratie en conservering binnen het *Programma Architectuur Dichterbij* zijn als volgt:

- De collectie van Van Doesburg is bruikbaar voor tentoonstellingen, bruikleen, onderzoek en educatie, digitalisering, raadpleging en ontsluitbaar voor toekomstige generaties.
- De manieren van conserveren van de collectie van Doesburg heeft de methoden van restaureren en conserveren binnen de cultureel erfgoedsector verrijkt – zowel nationaal als internationaal.
- Inzicht verkrijgen op het ontwerpproces, de werkwijze en de specifieke samenwerking tussen Van Eesteren (architect) en Van Doesburg (kunstenaar) door middel van onderzoek naar de materiële conditie van de tekeningen.

Ad. 4 Ontwerptekeningen – Digitalisering

Met het *Programma Architectuur Dichterbij* worden de ontwerptekeningen die in beheer zijn bij Het Nieuwe Instituut voor wat betreft het behoud en de raadpleegbaarheid op een hoger niveau gebracht. Na restauratie en conservering worden de ontwerptekeningen ook gedigitaliseerd (voor zover die niet reeds heeft plaatsgevonden) om de raadpleegbaarheid te verbeteren en daarmee de bruikbaarheid en de zichtbaarheid te vergroten.

Raadpleegbaarheid en digitalisering gaan hand in hand. Een groot voordeel van digitalisering is dat het originele materiaal niet meer fysiek geraadpleegd hoeft te worden, wat de levensduur en kwaliteit van de collectie ten goede komt. Door digitalisering kan de collectie voor een breder publiek gemakkelijk ontsloten worden. Digitaal kan men eenvoudiger door het materiaal zoeken en sneller verbanden leggen. Digitalisering van de collectie biedt vervolgens mogelijkheden voor ontsluiting via het zoekportaal en via LOD.

De doelstellingen met betrekking tot Ontwerptekeningen – digitaliseren binnen het *Programma Architectuur Dichterbij* zijn als volgt:

- De gedigitaliseerde ontwerptekeningen zijn gemakkelijk te bereiken, te doorzoeken en te gebruiken voor onderzoek en educatie.
- De gedigitaliseerde ontwerptekeningen worden beschikbaar gesteld via het zoekportaal en via LOD (binnen de daartoe gestelde kaders).

Ad. 5 Foto's – Digitalisering

Na restauratie en conservering worden de foto's ook gedigitaliseerd (voor zover dit niet reeds heeft plaatsgevonden) om de raadpleegbaarheid te verbeteren en daarmee de bruikbaarheid en de zichtbaarheid te vergroten. De doelstellingen met betrekking tot Foto's – digitaliseren binnen het *Programma Architectuur Dichterbij* zijn als volgt:

- De gedigitaliseerde fotocollectie is gemakkelijk te bereiken, te doorzoeken en te gebruiken voor onderzoek en educatie doeleinden op het Zoekportaal van het Het Nieuwe Instituut.
- De kans op schade of verlies is beperkt door digitale raadpleegbaarheid te verhogen en fysieke raadpleegbaarheid te beperken.
- De gedigitaliseerde fotocollectie wordt beschikbaar gesteld via het zoekportaal en via LOD (binnen de daartoe gestelde kaders en uitkomsten van projectonderdeel auteursrecht foto's).
- Voor- en achterzijde is gedigitaliseerd om de informatie/auteur aan achterzijde vast te leggen.

Ad. 6 Collectie Van Doesburg – Digitalisering

Met het *Programma Architectuur Dichterbij* wordt de collectie Van Doesburg die in beheer is bij Het Nieuwe Instituut voor wat betreft het behoud en de raadpleegbaarheid op een hoger niveau gebracht. De collectie wordt gedigitaliseerd volgens de actuele standaarden (Metamorfoze), waarmee de gedigitaliseerde stukken geschikt zijn voor onderzoek, publicatiedoeleinden en online raadpleegbaarheid.

De doelstellingen met betrekking tot Collectie Van Doesburg – digitaliseren binnen het programma *Architectuur Dichterbij* zijn als volgt:

- De gerestaureerde en volgens de actuele standaarden gedigitaliseerde collectie Van Doesburg is gemakkelijk te bereiken, te doorzoeken en te gebruiken voor onderzoek en educatie op het zoekportaal.
- De kans op schade of verlies wordt beperkt door digitale raadpleegbaarheid.
- De mogelijkheid is gecreëerd om de gerestaureerde en gedigitaliseerde collectie Van Doesburg door middel van LOD te verrijken, alsmede ook de collectie van andere beherende instellingen.

3.3. Programmalijsn Bruikbaar

In het *Masterplan Architectuur Dichterbij* is de volgende doelstelling geformuleerd die betrekking heeft op de programmalijsn Bruikbaar (en Zichtbaar):

- De toegankelijkheid tot de gedigitaliseerde collectie is verbeterd en kan verbonden worden met andere collecties. Nu zijn circa 250.000 werken gedigitaliseerd (6% van de collectie).

Zoals aangegeven in hoofdstuk 2 spelen er diverse ontwikkelingen op het gebied van digitale duurzaamheid, waarbij in het kader van Bruikbaar en Zichtbaar het bewerkstelligen van LOD een belangrijke doelstelling is. Het NDE gaat uit van Linked Data (en daar waar mogelijk Open). Uitgangspunt is dat de erfgoedinstellingen ernaar streven dat zij hun collecties/data/digitale objecten zelf kunnen beheren en via LOD-technieken kunnen delen. Daarvoor is het nodig dat er aanpassingen in de eigen collectieregistratiesystemen doorgevoerd worden. NDE streeft ernaar dat niet alle erfgoedinstellingen dit zelf doen, maar dat gewerkt gaat worden met de leveranciers van collectieregistratiesystemen (ADLIB - Picturae) om dit mogelijk te maken.

Dit vertaalt zich ook in de principes van DERA. Voor het publiceren en verbinden van erfgoed informatie verplicht de DERA de toepassing van Linked Data-principes. Dit betekent het volgende:

- Bronhouders gebruiken duurzame identifiers om hun informatie te identificeren, nu en in de toekomst. Een duurzame identifier is een URI die via HTTP opgevraagd kan worden, bijvoorbeeld een Cool URI of een *persistent identifier*.
- Bronhouders gebruiken standaarden om informatie aan te bieden die door afnemers via duurzame identifiers wordt opgevraagd. Standaarden zijn bijvoorbeeld RDF en SPARQL.
- Bronhouders verwijzen in hun metadata zoveel mogelijk naar informatie van andere bronhouders. Deze verwijzingen zijn duurzame identifiers en leiden naar informatie die via standaarden wordt aangeboden.
- Bronhouders stellen hun metadata met een open licentie beschikbaar, bijvoorbeeld Creative Commons⁴ of Open Data Commons. Dit zorgt voor LOD. Bronhouders verwijzen in hun metadata naar de identifier van de betreffende licentie. Als objecten van bronhouders beperkt toegankelijk zijn, bijvoorbeeld door auteursrechten of privacyregels, verwijzen bronhouders in de metadata van deze objecten naar een licentie die duidelijk maakt onder welke voorwaarden de objecten toegankelijk zijn.

In de programmalijn Bruikbaar wordt gekeken naar het realiseren van LOD, waarbij de data meer wordt verrijkt en beter vindbaar voor gebruikers, alsmede het verbeteren van het Zoekportaal.

Linked (Open) Data –

De doelstellingen met betrekking tot LOD binnen het programma Architectuur Dichterbij zijn als volgt:

- De collectie van het Nieuwe Instituut is beschikbaar gesteld via internationale LOD standaard.
- De interne deskundigheid (leren) ten aanzien van het werken met LOD binnen het Nieuwe Instituut is vergroot. Binnen het programmaonderdeel Zichtbaar is een project Wikipedia aanwezig, wat een directe relatie heeft met dit doel. In dit project wordt de organisatie van Het Nieuwe Instituut gefaciliteerd en klaargestoomd met het werken met LOD.
- Bredere beschikbaarheid van collecties is gefaciliteerd.
- Beschikbare erfgoed informatie, zowel binnen als buiten Het Nieuwe Instituut, is verrijkt ten behoeve van gebruikers vanuit onderwijs, wetenschap, creatieve beroepen, de erfgoedsector en de geïnteresseerde burger.

Zoekportaal-

Het Nieuwe Instituut heeft begin 2016 een nieuw zoekportaal gelanceerd wat zich voornamelijk richt op de ondersteuning van archiefonderzoek door professionals zoals architecten en architectuur- en kunsthistorici. De afgelopen twee jaar zijn er diversen verbeterpunten in kaart

⁴ De keuze van het delen van de beelden op basis van creative commons wil Pictoright bij de maker houden. Dit geldt dan voornamelijk voor een groot deel van de fotocollectie en een negental archieven waarvan Pictoright de rechten beheert en zal op dit moment LOD niet toestaan.

gebracht waarmee het zoekportaal een volgende stap maakt in gebruikersvriendelijkheid. Daarnaast is de producent van het huidige zoekportaal bezig met het ontwikkelen van een nieuwe versie waarbij LOD centraal staat en de richtlijnen vanuit de laatste DERA 2.0 zullen worden gevolgd waar van toepassing.

Met het vernieuwen van het huidige zoekportaal, verbetert de gebruiksvriendelijkheid en daarmee de toegankelijkheid van onze collectie. Tevens wordt het mogelijk om te conformeren aan de LOD-standaard en onze uitgebreide digitale collectie online beschikbaar te stellen in de vorm van een LOD 'endpoint'.

De doelstellingen met betrekking tot het Zoekportaal binnen het programma Architectuur Dichterbij zijn als volgt:

- Het zoekportaal is verbeterd voor het gebruik door professionals: onderzoekers, ontwerpers en erfgoedinstellingen.
- De collectie is beter ontsloten en verrijkt, alsmede heeft verrijking plaats gevonden van aanpalende collecties (buiten Het Nieuwe Instituut) door middel van LOD. Dit is gerealiseerd door het doorvoeren van technisch maatregelen en aanpassingen in het zoekportaal om zo LOD-datasets te ondersteunen.
- Het zoekportaal is geconformeerd aan de DERA-standaard en de verbetering van het zoekportaal heeft bijgedragen aan het 'laden' van de DERA-standaard als pilot en proven technology.

3.4. Programmalijn Zichtbaar

De programmalijn Zichtbaar richt zich op het gebruik en de dienstverlening richting de gebruiker. Hierbij wordt aangesloten bij de gebruikersprofielen, die zijn geformuleerd door het NDE (zie paragraaf 2.3).

De programmalijn Zichtbaar kent de volgende doelstellingen:

- De doelgroep professionals (architecten, onderzoekers etc.) wordt door middel van het programma Architectuur Dichterbij beter bediend:
 - o De wetenschap (universiteiten, cultuur/architectuurhistorici en –onderzoekers)
 - o Creatieve bedrijven en beroepen (media, dienstverlening, kunsten, ontwikkelaars digitale producten)
 - o De Erfgoedsector (restauratoren, musea, archieven en bibliotheken, beleidsmedewerkers)
- De bekendheid van de collectie van Het Nieuwe Instituut is vergroot.
- Het Nieuwe Instituut weet een breder publiek te bereiken:
 - Professionals:
 - De wetenschap (universiteiten, cultuur/architectuurhistorici en –onderzoekers)
 - Creatieve bedrijven en beroepen (media, dienstverlening, kunsten, ontwikkelaars digitale producten);
 - De Erfgoedsector (restauratoren, musea, archieven en bibliotheken, beleidsmedewerkers).
 - Algemeen publiek
 - De informatie- en ervaringzoekende burger (museumbezoekers, liefhebbers van erfgoed, architectuur, geschiedenis, geïnteresseerden in de (eigen) woonomgeving)
 - Onderwijs
 - Scholieren en docenten (primair en voortgezet onderwijs)

- Het Nieuwe Instituut profileert zich als internationaal kenniscentrum op het gebied van restaureren, conserveren en ontsluiten van collecties.

Om invulling aan deze doelstellingen te geven, zijn de volgende projecten van toepassing:

1. The Other Interface.
2. Wikipedia.
3. Educatie.

Ad. 1 The Other Interface-

De digitale collectie van Het Nieuwe Instituut is nu ontsloten via het zoekportaal zoeken.hetnieuweinstituut.nl. Deze interface is vooral gericht op (archief)onderzoekers die gericht op zoek zijn naar (onderdelen van) archieven. Veel webbezoekers zijn wel geïnteresseerd in de collectie van Het Nieuwe Instituut, maar niet direct op zoek naar iets. Voor deze doelgroep ontwikkelt Het Nieuwe Instituut interfaces die meer gericht zijn op ‘ontdekken’ dan op ‘zoeken’: *The Other Interface*.

The Other Interface biedt verschillende vensters of ‘frontends’ op de collectie voor verschillende doelgroepen. Met The Other Interface worden de volgende doelen geambieerd:

- De toegankelijkheid en bekendheid van de collectie van Het Nieuwe Instituut is vergroot voor een breder publiek (onderwijs, toekomstige generaties, en informatie en ervaringszoekende burger) van architectuur/erfgoedliefhebbers en professionals uit andere creatieve sectoren.
- De toegankelijkheid tot de gedigitaliseerde collectie is verbeterd.
- Er is een fundament / basis gelegd voor online marketing van de collectie van Het Nieuwe Instituut en voor Het Nieuwe Instituut zelf.
- De component architectuur is versterkt in het bredere verhaal van de collectie van Nederland (aanhaken op de canon en andere collecties).
- De expertise binnen Het Nieuwe Instituut (architectuur, design en digitale cultuur) zijn samengebracht en versterken elkaar in het verbeteren van de mate van zichtbaarheid van de collectie.
- Via het gebruik van LOD is een betekenisvolle toepassing geboden van de erfgoedsector voor een digitale generatie.
- Een verrassende, gepersonaliseerde ervaring bieden.
- Een platform bieden voor andere collecties.
- Het samenbrengen van de expertises van Het Nieuwe Instituut: architectuur, design en digitale cultuur.

Ad. 2 Wikipedia

De online encyclopedie Wikipedia is naast Google één van de belangrijkste zoekinstrumenten en één van de 10 best bezochte websites ter wereld. Het is de voornaamste informatiebron voor een gebruikersgroep van enorme omvang in binnen- en buitenland. Wikipedia wordt geschreven door vrijwillige redacteurs ('Wikipedians') en betreft mediabestanden uit Wikimedia Commons.

De collectie van Het Nieuwe Instituut en alle kennis die daarin besloten ligt ontbreekt in de meest geraadpleegde encyclopedie ter wereld. Om de zichtbaarheid en de maatschappelijke relevantie van de collectie te vergroten, doen we een content-donatie aan Wikimedia Commons: we stellen archiefmateriaal zonder auteursrechtelijke beperkingen beschikbaar aan deze databank. Wikipedia editors kunnen die inhoud gebruiken om Wikipedia lemma's over architectuurgerelateerde onderwerpen te creëren of aan te vullen. De bestanden die daarvoor gebruikt worden linken terug naar het zoekportaal van Het Nieuwe Instituut, waardoor ook dat platform meer bezoekers krijgt.

De doelstellingen met betrekking tot Wikipedia binnen het programma *Architectuur Dichterbij* zijn als volgt:

- Via Wikipediapagina's is de collectie beter zichtbaar voor een brede gebruikersgroep.
- Een deel van de collectie van Het Nieuwe Instituut is breed toegankelijk en herbruikbaar (binnen de grenzen van de auteurswet).
- Wikipedia-architectuurpagina's zijn verrijkt met content van Het Nieuwe Instituut.
- Er is een bijdrage geleverd aan de verspreiding van kennis over architectuur en erfgoed.
- De collectie is beschikbaar gesteld op een manier die aansluit bij de behoefte van gebruikers: doordat afbeeldingen gekoppeld worden aan inhoud, op Wikipedia of elders, ontstaan nieuwe verbindingen en associaties die door de gebruikers zelf gelegd worden.

Ad. 3 Educatie)

Educatie vormt een belangrijk onderdeel om architectuur als onderwerp te laten landen bij de generatie van morgen. Kinderen en jongeren zijn de ontwerpers van de toekomst. Met een educatieprogramma laten we kinderen en jongeren de wereld om hen heen bevragen en eigen ideeën en keuzes voor de wereld van morgen vormgeven.

De volgende doelen zijn van toepassing:

- Kinderen van 6 tot en met 12 jaar hebben in de rol van onderzoeker vanuit hedendaagse en toekomstige vraagstukken kennis gemaakt met de Rijkscollectie.
- Kinderen van 6 tot en met 12 jaar zijn betrokken bij het behouden van de (digitale) Rijkscollectie als bron van kennis over ontwerpprocessen en van ideeën en inspiratie voor toekomstige ontwerp oplossingen.
- Er is gelegenheid geboden voor het vormgeven van zelf ontwikkelde ideeën in eigen (digitale) ontwerpprocessen aan kinderen van 6 tot en met 12 jaar.

3.5. Communicatieplan (metacommunicatie)

Het *Programma Architectuur Dichterbij* is een omvangrijke operatie die voor partners en doelgroepen van Het Nieuwe Instituut als zodanig interessant is te volgen. De begroting van het *Programma Architectuur Dichterbij* voorziet in een overall bedrag van € 421.459 voor (meta)communicatie. Met (meta)communicatie wordt bedoeld de algehele communicatie over het *Programma Architectuur Dichterbij*. Het gaat hier dus niet om het vergroten van de zichtbaarheid van de collectie (via apps of interfaces); het gaat om de zichtbaarheid van het *Programma Architectuur Dichterbij* als zodanig.

Doelstellingen

De doelstellingen met betrekking tot (meta)communicatie binnen het *Programma Architectuur Dichterbij* zijn als volgt:

- Zowel professionals als het algemene publiek en het onderwijs vergroten hun kennis over en betrokkenheid bij de collectie aan de hand van verhalen over bijzondere archieven en archiefstukken.
- Professionals uit de Erfgoedsector nemen kennis van (nieuwe) ontwikkelingen op het gebied van restauratietechnieken binnen het *Programma Architectuur Dichterbij*.
- Het proces en de resultaten van het project naar buiten brengen, ten behoeve van informatievoorziening en verantwoording aan het publiek.

Communicatiestrategie

Het accent in de communicatiestrategie ligt op de inhoud van de archieven. De verhalen die daarin besloten liggen vormen steeds het uitgangspunt. We willen niet alleen laten zien hoe iets

gerestaureerd wordt, maar vooral: waarom. Wat maakt dat het zo belangrijk is om deze collectie nog generaties lang te bewaren? De conservatoren en archivariissen spelen hier een belangrijke rol in: zij kennen die verhalen, en zij zijn degenen die de keuze voor de te restaureren archieven bepalen. De motivatie achter die keuze willen we overbrengen op publiek. Daarnaast zullen we, vooral voor het vakpubliek, ook aandacht besteden aan informatie over de restauratietechnische aspecten, aan bijvoorbeeld nieuwe technieken en aan onderzoek op dat gebied. Hier spelen de restauratoren een belangrijke rol bij de contentproductie.

Resultaten

Aan de hand van de communicatie over het *Programma Architectuur Dichterbij*:

- hebben professionals kunnen leren over restauratiemethoden en –technieken, over materiaal, procesgang en archiefbeheer;
- heeft het algemeen publiek mee kunnen kijken achter de schermen bij een unieke, grootscheepse restauratie- en digitaliseringsoperatie;
- is de mogelijkheid geboden archiefstukken met andere ogen te bekijken aan de hand van hun fysieke verschijningsvorm (wat zegt de fysieke staat over de geschiedenis, de functie en het gebruik).
- heeft publiek door verhalen over specifieke archieven meer kennis over de cultuurhistorische waarde van de collectie gekregen.

Communicatieprojecten

Een aantal belangrijke activiteiten uit het communicatieplan:

- Beeldverslag publieke activiteiten en werkzaamheden (foto en/of film).
- Fotografie voor en na restauratiewerkzaamheden.
- Verslag bezoeken restauratieateliers (interviews en/of reportage).
- Onderzoeksverslagen (nieuwe) restauratietechnieken.
- Verhalen achter specifieke archieven, in relatie tot hun fysieke conditie.
- Langere documentaire over het gehele programma *Architectuur Dichterbij*.
- Aankondiging en verslag van publieksactiviteiten (symposium, expertmeetings, lezingen, rondleidingen).

4. Organisatie

4.1. Opzet programmaorganisatie

Aansturing

De werkorganisatie van het *Programma Architectuur Dichterbij* kent de volgende opbouw:

1. Stuurgroep.
2. Programmamanager.
3. Programmateams.
4. Projectgroepen.
5. Annex: werkgroep programmering Architectuur Dichterbij.

Ad. 1 Stuurgroep

Voor de aansturing van het *Programma Architectuur Dichterbij* is de stuurgroep het hoogste orgaan. De stuurgroep houdt toezicht op de voortgang (bijsturen) en kwaliteit van de uitvoering van het programma en neemt de strategische beslissingen, o.a. over eventuele bijstellingen. De stuurgroep komt maandelijks bijeen. Het *Programmaplan Architectuur Dichterbij* vormt daarbij het kader. Het Programmaplan Architectuur Dichterbij wordt elk jaar vertaald in een werkplan, dat vooraf wordt vastgesteld door de stuurgroep.

De Raad van Toezicht van Het Nieuwe Instituut heeft geen andere specifieke rol ten aanzien van het programma, afgezien van een hun reguliere toezichthoudende rol ten aanzien van Het Nieuwe Instituut als organisatie in zijn geheel.

De stuurgroep bestaat uit de volgende functionarissen:

- De heer Guus Beumer – Algemeen Directeur Het Nieuwe Instituut – Voorzitter Stuurgroep.
- De heer Behrang Mousavi – general manager Erfgoed Het Nieuwe Instituut – gedelegeerd opdrachtgever van de stuurgroep.
- Mevrouw Francien van Westrenen – manager Agentschap Het Nieuwe Instituut.
- De heer Martijn van Heumen - manager Finance & Business Control Het Nieuwe Instituut.
- Mevrouw Eva Schievelde – bestuurssecretaris.
- Programmamanager Architectuur Dichterbij (woont stuurgroepvergaderingen bij, heeft adviserende rol).

Ad. 2 Programmamanager

De programmamanager is opdrachtnemer van de stuurgroep en verzorgt de dagelijkse aansturing van het *Programma Architectuur Dichterbij*. In die hoedanigheid woont hij of zij de stuurgroepvergaderingen bij en voedt de stuurgroep met de noodzakelijk stuurinformatie en adviezen over de realisatie en voortgang van en ten aanzien van de doelstellingen.

De programmamanager stelt jaarlijks een werkplan op voor het komende jaar. Dit werkplan wordt vastgesteld door de stuurgroep. De werkplannen vormen het jaarlijks kader voor de programmamanager om uitvoering te geven aan het *Programma Architectuur Dichterbij*. Operationele beslissingen worden door hem genomen in samenspraak met de gedelegeerd opdrachtgever uit de stuurgroep. Afwijkingen van de jaarlijkse kaders worden besproken in de stuurgroep.

Elk van de drie programmalijnen (Houdbaar, Bruikbaar Zichtbaar) krijgt een programmateam. De programmamanager is voorzitter van deze programmateams en stuurt de programmateams aan.

We gaan uit van een programmamanager van 0,8 fte (jaarlijks gemiddeld).

Ad. 3 Programmeams

De programmeams bestaan uit de projectleiders van de respectievelijke projecten binnen een programmaliijn. Hierbij gaat het in beginsel om interne medewerkers vanuit Het Nieuwe Instituut. De programmeams kunnen qua samenstelling veranderen naar gelang er projecten bijkomen c.q. worden afgerond. De dagelijkse aansturing van de programmeams wordt uitgevoerd door de programmamanager.

Specifiek voor het Programmeam Zichtbaar merken wij op dat de projectleider van het Gemeentelijk plan (metacommunicatie) onderdeel uitmaakt van het team.

Ad. 4 Projectgroepen

Voor grotere projecten geldt dat hieraan verschillende personen mee kunnen werken, zowel intern als extern. Daarom werken we met projectgroepen die aangestuurd worden door projectleiders. Ten aanzien van de programmaliijn Houdbaar geldt bijvoorbeeld dat de voorbereidende werkzaamheden op het gebied van conservering en restauratie voornamelijk interne medewerkers moet worden opgepakt (registratoren, conservatoren en beheer & behoudsmedewerkers), maar ook door externe deskundigen. In de uitvoeringsplannen is per project inzichtelijk gemaakt vanuit welke functies medewerkers betrokken zijn en dus onderdeel vormen van een projectgroep. Hierbij maken wij de opmerking allocatie van betreffende medewerkers nog niet heeft plaatsgevonden. Dit is een managementvraag, die de komende maanden door het MT van Het Nieuwe Instituut beantwoord wordt.

Voor wat betreft de restauratie, actieve en preventieve conservering van de ontwerptekeningen merken we op dat deze werkzaamheden extern worden uitgevoerd door papierrestauratieateliers gespecialiseerd in het conserveren van grote hoeveelheden en formaten calqueerpapier (via een raamovereenkomst in combinatie met minicompetities). De collectie Van Doesburg zal worden aanbesteed aan een papierrestauratieatelier dat gespecialiseerd is in het restaureren van gouaches op papier. De conservering van de fotocollectie wordt uitgevoerd door (een) fotorestauratieatelier(s). De digitaliseringsactiviteiten van de drie onderdelen (binnen Houdbaar) van het programma Architectuur Dichterbij worden ook extern uitgevoerd. Dit neemt niet weg, dat er activiteiten gericht op sturing en monitoring zullen worden uitgevoerd door de interne medewerkers.

Ten aanzien van de programmaliijnen Bruikbaar en Zichtbaar geldt dat veel activiteiten door de medewerkers van Het Nieuwe Instituut opgepakt zullen moeten worden.

Ad 5. Annex: werkgroep programmering Architectuur Dichterbij

Annex aan de feitelijke programmaorganisatie die uitvoering geeft aan het *Programma Architectuur Dichterbij* wordt een werkgroep Programmering Architectuur Dichterbij geïnstalleerd. Deze werkgroep ontwikkelt jaarlijks een inhoudelijk programma op basis van interessante thema's en gebruik makend van bestaande formats zoals Thursday Night, de expert meeting en de tentoonstelling. Deze inhoudelijke werkgroep wordt bemenst door vertegenwoordigers van de afdelingen:

- Erfgoed;
- Research & Development;
- Presentatie & Programma
- JBSC.

4.2. Agile werkwijze

Voor de uitvoering van het *Programma Architectuur Dichterbij* is gekozen om te werken volgens de filosofie van de Agile-methode. De letterlijke vertaling van Agile is ‘behendig en lenig’. Agile is dan ook een aanpak waarbij behendigheid voorop staat. Het team dat een programma of project uitvoert door middel van een Agile-aanpak gaat ervan uit dat de omstandigheden tijdens het programma of project veranderen, weet hier op in te spelen en zorgt er zo voor dat het eindresultaat niet in gevaar komt.

De Agile-aanpak stelt het programmateam en een projectgroep in staat het programma/project snel aan te passen aan een gewijzigde situatie of wensen van de klant. Wat Agile dus in feite doet, is het omarmen van veranderingen. Dit in tegenstelling tot een traditionele projectaanpak, waarbij een team verandering zoveel mogelijk probeert te vermijden door enerzijds de specificaties in detail vast te leggen en anderzijds een formeel proces in te richten. Uitgangspunten van de Agile-methode:

1. Individuen en interactie boven processen en tools.
2. Werkende oplossing boven documentatie en verantwoording.
3. Samen met de klant boven alles van te voren willen vastleggen en plannen.
4. Inspelen op verandering boven volgen van het plan.

Bovenstaande is ook van toepassing voor het *Programma Architectuur Dichterbij*. Gedurende de looptijd van 6 jaar kunnen verschillende ontwikkeling zich voordoen, waarop geanticipeerd dient te worden. Aan de hand van deze (nog onbekende) ontwikkelingen zullen binnen de tijd (zes jaar) en het budget van het *Programma Architectuur Dichterbij* bijstellingen gedaan worden om de doelstellingen te behalen. Waarbij de resultaten (met name met betrekking tot de uit te voeren projecten binnen het flexibel budget) nog niet duidelijk zijn. De agile-methodiek wordt dus niet volledig toegepast in de dagelijkse werkwijze binnen het programma, maar de uitgangspunten (zoals hierboven genoemd) zijn leidend in de nadere uitwerking en realisatie van het *Programma Architectuur Dichterbij*.

4.3. Methodische aanpak programma- en projectmanagement

Voor *Architectuur Dichterbij* is in juni 2018 een masterplan vastgesteld. Dit masterplan geeft op hoofdlijnen de aanleiding, kaders, doelstellingen, activiteiten en inrichting van de werkorganisatie weer. Met dit *Programmaplan Architectuur Dichterbij* hebben we het masterplan verder uitgewerkt en voorzien van de benodigde detaillering. Dit plan heeft een horizon van zes jaar. Vervolgens zal jaarlijks voor de projecten een jaarplan opgesteld worden. Dit betreft een nadere uitwerking voor het betreffende jaar van de voorliggende uitwerkingsplannen. Hierin zal onder andere aandacht zijn voor het allocatievraagstuk (personele invulling), de benodigde middelen voor het betreffende jaar en een nadere detailplanning, inclusief te realiseren mijlpalen.

Deze verdere detaillering is aangebracht door de uitvoeringsplannen SMART op te zetten. Dit heeft onder andere betrekking op:

- De methodiek en het niveau waarop onderdelen van de (archief-)collectie gerestaureerd en geconserveerd worden.
- Het aantal objecten dat gedurende het project gedigitaliseerd zal worden.
- De samenwerking met de door het DERA en het NDE gerealiseerde voorzieningen.
- De optimalisering van de digitale toegankelijkheid voor diverse publieksgroepen, via responsieve en mobiele oplossingen, al dan niet verrijkt op basis van augmented reality.
- De wijze waarop de auteursrechten van een deel van de fotocollectie worden ondervangen.

Alle huidige onderdelen/projecten van de programmalijnen zijn voorzien van een concreet uitvoeringsplan. Deze uitvoeringsplannen zijn opgezet op basis van de methodiek 'projectmatig werken' en bevat de volgende elementen

- *SMART-geformuleerde doelstellingen.* Ieder project kent een uitvoeringsplan met SMART-geformuleerde doelstellingen, met een doorvertaling in resultaten, activiteiten en benoeming planning en tijd en daarmee geld (met andere woorden: wie doet wat, in welk tijdsbestek?). Dit laatste wordt gezien vanuit de ZUS-methodiek (Zelf Doen, Uitbesteden en Samenwerken). Deze analyse geeft inzicht in welke expertise nodig is en hoe de activiteiten worden uitgevoerd. Door 'namen en rugnummers' te benoemen, wordt ook ingegaan op de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden tijdens de uitvoering. Dit is een belangrijk sturingsinstrument, mede omdat een groot gedeelte van de uitvoerende activiteiten wordt uitbesteed.
- *Onderlinge verbondenheid.* Naast activiteiten per project, is ook in kaart gebracht wat de onderlinge relatie is tussen de activiteiten in de projecten en tussen de programmalijnen. Met andere woorden: wat dient eerst afgerond te worden alvorens gestart kan worden met een andere activiteit en wat kan parallel worden uitgevoerd?
- *Begroting en budgetbewaking.* Door activiteiten per doelstelling te benoemen en te voorzien van 'namen en rugnummers' zijn op basis van *Activity Based Costing* de kosten in kaart gebracht. Deze kosten vormen tevens de budgetbewaking tijdens de uitvoering.
- *Planning.* De activiteiten worden voorzien van een planning in de tijd. Per uitvoeringsplan ontstaat, bijvoorbeeld door middel van een Gantt-chart, een overzicht van de uit te voeren activiteiten en de volgorde hiervan.
- *Risicoanalyse.* Per uitvoeringsplan zijn de belangrijkste risico's benoemd die de voortgang van dat onderdeel kunnen schaden. Per risico zijn beheermaatregelen geformuleerd die, indien het risico zich voordoet, worden uitgevoerd om het risico te voorkomen, te nivelleren of te beperken.
- Bovenstaande aspecten zijn in een Power BI-omgeving gezet als overkoepelend instrument om het projectmanagement van het gehele programma te borgen.

4.4. Aanbestedingen

Zoals aangegeven in paragraaf 4.1 worden de activiteiten rondom restauratie, conservering en digitalisering van de drie collectiecomponenten uitbesteed. Hiertoe zijn vier aanbestedingen gestart, te weten:

1. Ontwerptekeningen – Europese aanbesteding voor de levering/dienstverlening van restauratiediensten gedurende een periode van 6 jaar. Hierbij gaat het om een af te sluiten raamovereenkomst met meerdere aanbieders. Gedurende de looptijd zullen de gedefinieerde batches als minicompetitie worden uitgezet binnen de raamovereenkomst.

De aanbestedingsprocedure wordt begeleid door een gespecialiseerd bureau.

4.5. Sturingsinstrumentarium

Om de uitvoering van het *Programma Architectuur Dichterbij* in goede banen te leiden wordt een sturingsinstrumentarium gehanteerd dat uit de volgende onderdelen bestaat:

- Proactieve sturingsinstrumenten:
 - Het programmaplan. Niveau Stuurgroep.
 - Het jaarlijkse werkplan. Niveau projectmanager.

- De uitvoeringsplannen op projectniveau. Niveau projectleider.
- Sturingsinstrumenten monitoring:
 - Kwartaalrapportages door programmacontroller (t.b.v. interne sturing).
 - Midterm review (jaarlijkse interne audit, stand per 30-6); tevens basis voor voortgangsgesprekken met OCW.
 - Jaarlijkse verantwoording *Programma Architectuur Dichterbij* als onderdeel van de algehele subsidieverantwoording met jaarrekening/-verslag van Het Nieuwe Instituut.
- Overige sturingsinstrumenten:
 - Het werken met batches. Juist bij de grote restauratie-, conserverings- en digitaliseringsprojecten biedt het opdelen in batches een uitstekend instrument om te kunnen (bij-)sturen.
 - Jaarlijkse evaluatie van de doeltreffendheid van de uitgevoerde activiteiten conform de Maryland Scientific Methods scale en aan de hand van het jaarlijkse werkplan
 - Jaarlijkse compacte voortgangsrapportages m.b.t. de NDE-pilots (pilot NDE-DERA, pilot NDE-gebruiksprofielen en launching partner Memorix).

Bijlage 1 Matrix Architectuur Dichterbij

Zie bijgevoegd Excel-bestand.

Bijlage 2 Uitvoeringsplannen Houdbaar

Context en afwegingen

De fotocollectie van Het Nieuwe Instituut is opgebouwd uit diverse werkarchieven van architecten en omvat ongeveer 300.000 fotoafdrukken, ca. 100.000 dia's (eerste schatting) en negatieven en glasnegatieven (nadere inschatting nog te maken). Het fotografisch materiaal werd door architecten meestal gebruikt als documentatie of vormgevingselement (denk aan dummy's of ontwerpen waarvan foto's deel uitmaken). Verder zijn het verzamelingen van inspiratiebronnen en ook pr-foto's van hun werk. Voorbeelden van collecties zijn de reisfotografie vanuit TU Delft en de reisfoto's van Staal (in combinatie met de tekeningen). Inmiddels heeft er voor sommigen foto's een verschuiving plaats gevonden van puur documentatiemateriaal naar enkele autonome objecten met een hoge museale waarde (denk aan Bauhaus fotografie). Ook deze foto's zitten verscholen in de collectie.

Het mooie van de fotoafdrukken collectie is dat dit een dwarsdoorsnede van het archief weergeeft en de interactie met de bewoners leefomgeving, mensen en een tijdbeeld biedt. De foto's bieden dus veel meer context dan alleen het ontwerpproces. De fotocollectie biedt daarnaast een unieke dwarsdoorsnede van het archief van het eerste begin van de collectie is ook startpunt van de ontwikkeling van de fotografie. Fotomateriaal is daarnaast relatief kwetsbaar voor handling en uitermate geschikt voor digitalisering.

Met het *Programma Architectuur Dichterbij* wordt de fotocollectie van Het Nieuwe Instituut, voor wat betreft het behoud en de raadpleegbaarheid, op een hoger niveau gebracht. De fotoafdrukken vormen een goed behapbaar deel van de collectie. Daarnaast is er relatief veel belangstelling voor fotografie, ook vanuit het bredere publiek (de architectuurliefhebber). Op het moment wordt een groot deel van de fotocollectie samen met het reguliere, papieren archief bewaard. De fotocollectie vraagt echter om specifieke conserverings- en restauratiebehoeften wat betreft verpakking en bergingsklimaat. Fotografisch materiaal is duidelijk kwetsbaarder dan andere stukken in een voornamelijk papieren collectie. Door de chemische natuur van fotografie kunnen factoren zoals licht, klimaat, schadelijke stoffen in de omgeving en de verpakking de oorzaak vormen voor diverse chemische veranderingen in foto's. In de meesten gevallen zijn deze veranderingen onomkeerbaar en zullen niet gerestaureerd kunnen worden.

Daarom is het in het belang van het behoud van de fotocollectie nadruk te leggen op de preventieve zorg om dergelijke schade te voorkomen. Daarnaast zullen passieve conservering en stabilisering door restauratie schadelijke processen stoppen en fotografische werken voor de toekomst behouden. Andere verpakkingsmaterialen en eventueel koudere opslag kunnen de levensduur van fotografisch materiaal aanmerkelijk verlengen. Bijvoorbeeld om vergeling/verbleking tegen te gaan. Met betrekking tot een plaatselijke koude berging dient een nadere afweging gemaakt te worden ten aanzien van de voordelen (medewerkers kunnen eenvoudig bij de objecten kunnen voor het doen van onderzoek en het gebruik voor presentaties, tentoonstellingen en rondleidingen; het risico op schade en verlies door transport wordt beperkt; tijd en kosten die gerelateerd zijn aan transport worden beperkt; omvang van het voordeel van het koud bewaren van verschillende typen foto's) en de kosten (waarbij zowel naar investering, kapitaallasten, exploitatielasten en ruimte zal worden gekeken).

Op basis van het gebruik, de toegevoegde waarde (bieden van context, naast inzicht in het ontwerpproces), het voordeel van digitalisering en de mogelijke onomkeerbare veranderingen bij tekortkomingen in de conservering, wordt in dit project in eerste instantie gekozen voor

conservering, restauratie en digitalisering van de fotoafdrukken. De overige fotografische objecten (dia's, negatieven en glasnegatieven) behoeven nader onderzoek naar de omvang (aantallen) en huidige staat (t.b.v. conserverings- en restauratiebehoefte). Hoewel de wens bestaat deze mee te nemen in dit project, wordt de volledige uitvoering van de conservering en digitalisering van deze dragers momenteel niet als realistisch gezien binnen de tijdsspanne van het *Programma Architectuur Dichterbij*. Aan de hand van onderzoek naar de omvang en staat van dit deel van de collectie en de voortgang (in zowel tijd als kosten) van het conserveren en digitaliseren van de fotoafdrukken, zal tijdens evaluatiemomenten binnen het *Programma Architectuur Dichterbij* aandacht geschonken worden aan de mogelijkheden die hiervoor binnen het programma ontstaan.

Doel

- De (fysieke) fotocollectie is bruikbaar voor het voorbereiden van tentoonstellingen, van bruikleen, onderzoek en educatie, digitalisering, raadpleging en ontsluitbaar voor toekomstige generaties.
- De manieren van conserveren van de fotocollectie binnen het *Programma Architectuur Dichterbij* heeft de methoden van restaureren en conserveren binnen de cultureel erfgoed sector verrijkt.
- De levensduur van objecten is verlengd door verbeterde opslagomstandigheden.
- Foto collectie hoeft niet meer fysiek te worden geraadpleegd, dit verbeterd de levensduur van de collectie.

Resultaten

- De fysieke conditie van de collectie is verbeterd door restauratie en conservering, zodat dat de bruikbaarheid (hanteren, transporteren en digitaliseren) is toegenomen waardoor geen risico meer aanwezig is op informatieverlies (zowel verlies aan beeld en tekst als verlies aan materiele informatie – stabilisering (door conservering) en verder verval is voorkomen (door restauratie)). Tevens is daarmee de raadpleegbaarheid als dienstverlening richting het publiek verbeterd.
- De verpakking en verpakkingsmaterialen van de fotocollectie zijn passend en voldoen aan de gestelde kwaliteitseisen.
- Op basis van de in dit project opgedane ervaringen is een strategie en proces ontwikkeld om nieuwe aanwinsten direct te verwerken en nieuwe achterstanden te voorkomen.
- De fotocollectie is doorzoekbaar en raadpleegbaar.
- Specialistische opslag van fotografisch materiaal is mogelijk gemaakt.
- Stukken worden bewaard in optimaal geklimatiseerde ruimte om levensduur objecten zoveel mogelijk te optimaliseren.
- Schades zijn behandeld en gestabiliseerd, op basis van de opgestelde waarderingsmatrix.
- De registratie van de fotocollectie is op orde gebracht.

Activiteiten

De *cursief* weergegeven activiteiten worden uitgevoerd in ander uitvoeringsplan binnen de programmaliijn Houdbaar. De kosten hiervan zijn dan elders meegenomen, dit ter voorkoming van dubbelingen.

Voorbereiding (intern)

- *Bij elkaar brengen van foto's die nog niet in fotodozen zitten.*
- *Uitvoeren steekproef t.b.v. inschatting aantallen negatieven en dia's.*
- *Ontwikkelen registratiesysteem / registratierichtlijnen.*
- *Ontwikkelen standplaatsregistratie.*

- *Benodigde materiaal (verpakkingen / tussenvellen) aanschaffen.*
- *Uitvoer registratie en controle volledige registratie.*
- *Nummering aanbrengen op de stukken.*
- *Aanvullen metadata ADLIB (denk aan het veld 'omvang').*
- *Bestemming foto bepalen: extern digitaliseren, intern digitaliseren, restauratie, waarna vervolgens digitaliseren.*
- *Op formaat bergen van foto's (onderscheid tussen 300 dpi en 600 dpi).*
- *Het op formaat bergen brengt met zich mee dat inventarisnummers gesplitst moeten worden. Registratie in ADLIB aanpassen.*
- *Scheidingsvellen toevoegen (dit kan ook na digitalisering of tijdens digitalisering door de externe digitaliseerder).*
- *Controle (ook aanschaffen controlesoftware):*
 - *Hebben alle objecten een inventarisnummer (zijn ze niet meer beschreven tussen documenten e.a.);*
 - *Staat het inventarisnummer in ADLIB/DRS;*
 - *Zijn er geen dubbele inventarisnummers;*
 - *Zijn de transportlijsten/standplaatslijsten in orde en overeenkomstig de fysieke foto's (handmatig controleren voor transport extern).*
- *Opstellen waarderingscriteria van de foto's ten behoeve van te maken keuzes restauratie.*

Aanbesteding

- *Strategische inkoopfase – opstellen van inkoopuitgangspunten, vaststellen wat uitbesteed wordt (globaal).*
- *Specificeren – opstellen van kwalitatieve eisen die gesteld worden aan de inschrijvende aanbieders.*
- *Selecteren - Het selecteren van een leverancier omvat globaal een aantal deelstappen:*
 1. *Vaststellen van de methode van aanbesteden – dit is vaak afhankelijk van de waarde van de opdracht;*
 2. *Het in kaart brengen en toetsen van de (voorlopige) leveranciereisen;*
 3. *Opstellen van een leverancierslijst op basis van bovenstaande toets;*
 4. *Opstellen en uitsuren offerteaanvraag;*
 5. *Beoordelen ingediende offerte;*
 6. *Selecteren van een leverancier en gunnen van de opdracht.*
- *Concretiseren – De aanbieder onderbouwt en concretiseert de opdracht. Op basis hiervan toetsen van de gestelde eisen en verwachtingen en overleggen met de aanbieder.*
- *Contracteren – Opstellen van een contract dat getekend wordt door beide partijen, waarin de opdracht, kwaliteitsafspraken en verdeling van de risico's zijn opgenomen.*

Conservering en restauratie

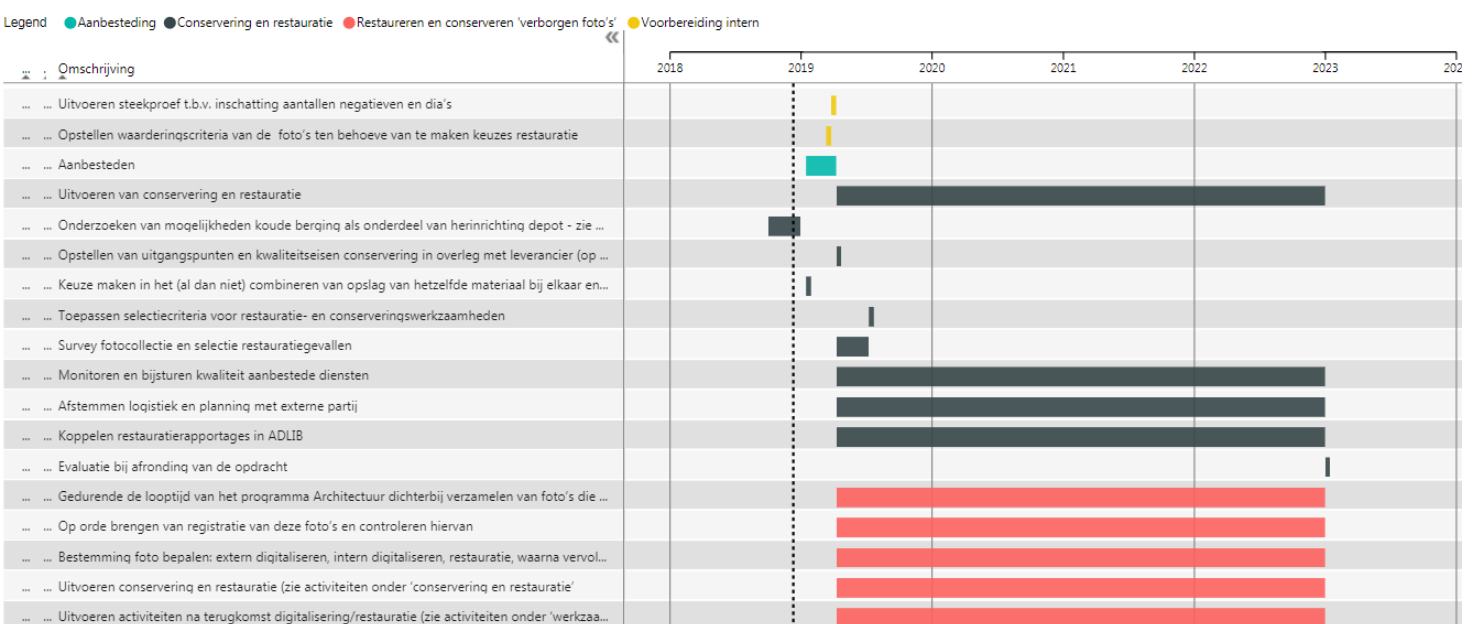
- *Onderzoeken van mogelijkheden koude berging als onderdeel van herinrichting depot - zie opgestelde depotplan; het opstellen en grafisch uitwerken van een advies voor het depotgebouw van Het Nieuwe Instituut ten aanzien van:*
 - *het optimaliseren van de collectieverdeling en bergingscapaciteit;*
 - *het optimaliseren van de collectielogistiek;*
 - *het realiseren van een (beperkt) koudedepot.*
- *Het opstellen van een globale inventarisatie van noodzakelijke activiteiten en bijbehorende directieraming om te komen tot de gewenste collectie-indeling, -berging en -logistiek.*
- *Opstellen van uitgangspunten en kwaliteitseisen conservering in overleg met leverancier (op basis van aanbesteding).*

- Keuze maken in het (al dan niet) combineren van opslag van hetzelfde materiaal bij elkaar en sortering van materiaal o.b.v. dossier (huidige werkwijze).
- Toepassen selectiecriteria voor restauratie- en conserveringswerkzaamheden.
- Survey fotocollectie en selectie restauratiegevallen.
- Monitoren en bijsturen kwaliteit aanbestede diensten.
- Afstemmen logistiek en planning met externe partij.
- Koppelen restauratierapportages in ADLIB.
- Evaluatie bij afronding van de opdracht.

Restaureren en conserveren 'verborgen foto's'

- Gedurende de looptijd van het *Programma Architectuur Dichterbij* verzamelen van foto's die tot dan toe 'verborgen' waren.
- Op orde brengen van registratie van deze foto's en controleren hiervan.
- Bestemming foto bepalen: extern digitaliseren, intern digitaliseren, restauratie, waarna vervolgens digitaliseren.
- Uitvoeren conservering en restauratie (zie activiteiten onder 'conservering en restauratie'.
- Uitvoeren activiteiten na terugkomst digitalisering/restauratie (zie activiteiten onder 'werkzaamheden na terugkomst digitalisering/restauratie').
- Toevoegen metadata voor deze foto's conform de opgestelde richtlijn en controleren van de invoer.

Planning



Bijlage 3: Outline onderzoeksproject Virtual CIAM Museum

Het Jaap Bakema Study Centre is het onderzoeksinitiatief van de TU Delft en Het Nieuwe Instituut en ontwikkelt een onderzoeksprogramma op basis van de rijkscollectie. Dit programma beweegt zicht op het snijvlak van fundamentele historisch-theoretisch onderzoek en urgente maatschappelijke vragen rond de architectuur en stedenbouw.

Het Jaap Bakema Study Centre wil actief bijdragen aan de inhoudelijke invulling van het *Programma Architectuur Dichterbij* met het meerjarige project *Virtual CIAM Museum*.

Het *Virtual CIAM Museum* is een digitaal platform gebaseerd op een selectie van diverse sleutelarchieven binnen het Rijkscollectie in combinatie met gedigitaliseerde collecties van internationale collega-instellingen. Met name dit laatste aspect is een onderscheidende vernieuwing: potentieel kan zo een netwerk van (internationale) archiefinstellingen binnen het Virtuele Museum hun collecties publiek maken binnen nieuwe narratieven gericht op een diversiteit aan publieksgroepen. Het Virtual CIAM Museum brengt gedigitaliseerde archieven, repositories en publieke data-sets samen, maar belangrijker vertrekt vanuit de onderkenning dat een digitaal platform tevens een curatorieel project is dat op basis van deze welhaast oneindige hoeveelheid bronnenmateriaal nieuwe verhalen worden verteld in nieuwe formats. Cross-traffic met de nieuwe praktijken van game-design, film en social media ligt voor de hand, gekoppeld aan historisch-theoretische museologische modellen als het Mnemosyne atlasproject van Aby Warburg, of het Musée Imaginaire van André Malraux.

Het digitale platform beoogt aldus een geheel nieuwe vorm van publiekspresentatie te bewerkstelligen, onder meer voortbouwend op eerdere initiatieven van Het Nieuwe Instituut, zoals de nieuwe archiefinterpretaties rondom Structuralisme, en het platform 'Post Box for the Open Society', dat onderdeel was van de presentatie op de Venetië Biënnale van 2014.

Het platform brengt historisch materiaal samen uit diverse internationale collecties. Er liggen nu contacten met onder meer met het GTA Institute van de ETH Zurich en de GSD Harvard University. De doelgroep bestaat uit een brede range van gebruikers: van onderzoekers en PhD-studenten tot studenten van universiteiten en hogescholen, tot aan architecten, stedenbouwers, ontwerpers, en geïnteresseerde leken. Samen met de TU Delft zal gekeken worden of het format van een Virtual Museum zich ook leent voor de ontwikkeling van MOOCs, of vergelijkbare online onderwijspackages.

Inhoudelijk is de keuze gemaakt om rondom de archieven van CIAM en de post-CIAM-periode dit publieksplatform te ontwikkelen om de volgende redenen:

- het betreft een sterk maatschappelijk gebonden, internationale geschiedenis over de modernisering van steden, regio's en landschappen, en hoe architecten, stedenbouwers en andere actoren hiermee omgingen, plannen voor maakten en uitvoerden.
- deze vraagstukken van modernisering (grootschalige woningbouw, planning, infrastructuur, herontdekking van het stedelijk milieu) zijn nog altijd zeer actueel, ook al krijgen zij in het huidige tijdsgewricht een andere uitwerking; het betreft dus levende geschiedenis, interessant voor een brede groep gebruikers.
- het is bij uitstek geschikt historisch materiaal om de veranderende relatie tussen architectuur, ontwerp en gebruiker aan de orde te stellen, net als de verschuivende rol van de instituties bij deze ruimtelijke vraagstukken.

- Het Nieuwe Instituut heeft een aantal van de sleutelarchieven van deze geschiedenis in beheer (Van Eesteren, Van den Broek en Bakema, De 8 en Opbouw, Team 10, Hertzberger en vele anderen).
- Het Nieuwe Instituut en het Jaap Bakema Study Centre hebben rondom dit materiaal al diverse projecten gerealiseerd, al dan niet in samenwerking met internationale partners, bijv. de tentoonstellingen *Structuralisme* (2014) en *Habitat: Expanding Architecture* (2018).

Het *Virtual CIAM Museum* vertrekt vanuit de doelstellingen van zichtbaarheid en bruikbaarheid, en zal vanuit deze invalshoek tevens tot suggesties leiden voor de doelstelling van houdbaarheid, in de zin van (kritische) selecties van het benodigde materiaal voor het project.

Aangezien de Rijkscollectie vele sleutelarchieven bezit van de CIAM-geschiedenis en een dergelijk project experimenteel en innovatief is, zullen het Jaap Bakema Study Centre, Het Nieuwe Instituut en de TU Delft samen hier het initiatief moeten nemen, waarbij nadrukkelijk samenwerking wordt gezocht met derden in het buitenland (ETH, Harvard, en anderen).

Instrumenten en middelen om het project ook buiten het directe project van Architectuur Dichterbij te verankeren en te verbreden zijn een programma van seminars, congressen, publicaties, fellowships, postdocs en visiting scholars, waarvoor extra fondsen geworven zullen worden (NWO, Marie Curie, Horizon Europe etc.). Tevens zullen deeltitwerkingen en strategische samenwerking de vorm krijgen van een consortium met verschillende (internationale) instellingen.

Bijlage 4: Overzicht geraadpleegde deskundigen

De uitwerking van masterplan naar *Programmaplan Architectuur Dichterbij* heeft plaatsgevonden in de periode oktober 2018 – januari 2019. Bij de uitwerking zijn naast medewerkers van de respectievelijke afdelingen van Het Nieuwe Instituut en het Jaap Bakema Study Center ook verschillende externe deskundigen geraadpleegd. In willekeurige volgorde:

- NDE: dhr. Marcel Ras (domeinmanager Houdbaar), dhr. Wilbert Helmus (domeinmanager Bruikbaar) en dhr. Chris Groeneveld (domeinmanager Zichtbaar).
- Universiteit van Amsterdam: Annet Dekker (universitair docent, faculteit Geesteswetenschappen, Capaciteitsgroep Media & Cultuur).
- Helicon Conservation Support: dhr. Wouter Hijnberg (directeur) en dhr. Marco Martens (senior consultant klimaat).
- Metamorfoze (Atelier Hoogduin): mw. Hilde Schalkx (expert papierrestauratie) en mw. Aafke Weller (expert papierrestauratie).
- Driebit (Picturae): dhr. Bram Opdam (founder) en dhr. Vincent Jacobs (creatief strateeg)
- Transquest beveiliging experts: dhr. Roy Zeven (adviseur).
- Arts Valuations: dhr. Johan Bosch van Rosenthal (taxateur) en Lambert Van Tuyll van Serooskerken (taxateur).
- Rijksdienst Cultureel Erfgoed: dhr. Henk Alkemade (architect/adviseur landschap; Europeana).
- Kennisland: dhr. Paul Keller (adviseur auteursrechtenbeleid).
- De Melker & Partners: mw. Annemarie Jeunink (directeur) en dhr. Dirk van Berkel (architect/adviseur).

In het planontwikkelingsproces zijn verschillende marktconsultaties uitgevoerd een voorbereidende stappen gezet met het oog op aanbesteding van omvangrijke restauratie-, conserverings- en digitaliseringsopdrachten. Het Nieuwe Instituut laat zich hierin begeleiden door adviesbureau Pro mereor, dhr. Jos Plattel (directeur) en dhr. Guido van Rijsbergen (projectcoördinator). In het kader van de marktconsultaties is contact gelegd met verschillende bedrijven die gespecialiseerd zijn in restauratie, conserverings- en digitalisering van archiefcollecties. Opgedane inzichten vanuit de marktconsultaties zijn benut bij het opstellen van dit programmaplan.

In het planontwikkelingsproces heeft tussentijdse terugkoppeling plaatsgevonden met het ministerie van OCW, Directie Media & Creatieve industrie:

- mw. Annemieke Kluwen (coördinerend beleidsadviseur digitaal erfgoed).
- dhr. Freek Ingen Housz (senior beleidsadviseur creatieve industrie).
- dhr. Gert Jan Willighagen (adviseur informatiebeleid).
- dhr. Michel Dolstra (controller).
- dhr. Bram Gakeer (ICT-specialist, accountmanager DERA).

De uitwerking van masterplan naar *Programmaplan Architectuur Dichterbij* is begeleid door adviesbureau BMC:

- mw. Tamar Kinkel (senior adviseur).
- dhr. Herman Uffen (senior adviseur).
- dhr. Marco van Vulpen (partner/senior adviseur).